

Табиатнинг бир бўлагимиз

4-бет.

Mustahkam oila – yurt tayanchi

OBILA DAVRASIDA

Ўзбекистон
Экологик
партияси

№ 28
(478)
2021-йил
8-йул
payshanba
www.od-press.uz

Ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-ma'rifiy gazeta

Gazeta 2012-yil may oyidan chiqa boshlagan.

Келажак учун масъулият

ва жавобгарлик оила
муҳитида шаклланиши зарур!

Нашримизнинг ўтган сониди яқин келажакда ўз олдимизга қўйган мақсадларни сиз билан ўртоқлашган эдик. Эндиликда «Оила даврасида» газетаси юртимизда истиқомат қилаётган ҳар бир оила вакилининг табиат, атрофимиздаги ранг-баранг олам, инсон билан ҳамнафас борлиқ ҳақидаги қарашларни акс эттирувчи энг муҳим ва долзарб нашрга айланишини маълум қилган эдик.

Шундан сўнг таҳририяти-

мизга кўплаб фикр-мулоҳазалар билдирилди. Уларда бизнинг доимий ўқувчиларимиз ўзларининг сеvimли нашрларини янгича шамойилда кўришдан мамнун бўлишларини билдиришибди. Шунингдек, ҳар бир масалада бўлгани каби экологик тарбия, атроф муҳитга ҳурмат билан муносабатда бўлиш, экологик маданият ҳамда бу борадаги саводхонлик ислоҳоти энг аввало оила заминиди шаклланиши ҳақидаги мулоҳазаларни изҳор

этишибди.

Таҳририят кенг жамоатчиликнинг бундай ишончини шу соҳада мамлакат ҳаётида асосий ўрин тутувчи сиёсий куч – **Ўзбекистон Экологик партияси** билан яқин ҳамкорликда оқлашга ҳаракат қилади.

Сизлардан эса, бу борадаги фикр-мулоҳаза ва муносабатларингизни кутиб қоламиз.

Таҳририят

Фарзандингизни «учинчи қуллар»га топширманг!

8-бет.

«Ярим мактаб»лар муаммоси

8-9-бетлар.

«Қизил
китоб»даги
ҳайвонни

ўлдириш
мумкин,
АММО...

7-бет.

Ерга ўт қўйганлар

фақат жарима
билан қутулиши
қанчалик тўғри?

10-бет.

Заминни поралаб бўлмайди

Экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш соҳасидаги назорат бўйича инспекция ходимлари Тошкент вилояти Янгийул тумани ҳудудида ноқонуний қум-шағал қазиб олинаётганини аниқлади. Бу ҳақда қўмита матбуот хизмати хабар берди.

Таъкидланишича, ҳолат юзасидан қонунчиликда белгиланган тартибда жарималар расмийлаштирилиб, қум-шағал қазиги жалб этилган техникалар вақтинча махсус жойга жойлаштирилган. Бироқ экоинспекторлар олдига Х. исмли шахс келиб, мазкур бизнес унга тегишли экани ҳамда шу ишни ими-жимиди ёпишни сўраган. Бунинг учун у 4 минг доллар миқдоorida пора таклиф қилган.

Давлат экология қўмитаси ходимлари бу таклифни кескин рад этган ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига мурожаат қилган. Х. эса уларга яна бошқа йўллар билан таъсир ўтказишга уринган. Натижада ушбу фуқаро экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш соҳасидаги назорат инспекторига пора беришга уринаётганда Давлат хавфсизлик хизмати ва прокуратура ходимлари томонидан воқеа жойида қўлга олинган.

Ҳозирда ушбу ҳолат юзасидан тегишли идоралар томонидан дастлабки суриштирув ишлари олиб борилмоқда.

Ноёб жонзотлар – божхонада

Божхоначилар Тошкент халқаро аэропортида ноёб судралиб юривчи жонзотларни олиб чиқишга уринган шахсни тўхтатиб қолишди.

«Тошкент халқаро аэропорти» чегара божхона пости ходимлари йўқ бўлиб кетаётган камёб турлар сирасига кирувчи судралиб юривчи ҳайвонларни ҳаво йўллари орқали яширинча олиб чиқилишига чек қўйишди.

«Тошкент – Москва» рейси бўйича парвозга шайланган фуқаролардан бирига тегишли юклар белгиланган тартибда кўздан кечирилганида ушбу шахс божхона ходимларининг оғзаки сўровида ва йўловчи божхона декларациясида маълум қилмасдан туриб, тақир тўгаракбош, гекконча, калтекасак каби **35 бош** ноёб жонзотларни тирик ҳолатда тамаки қутилари ичига жойлаганча олиб чиқаётган вақтида тўхтатиб қолинди.

Бундан ташқари шу каби жонзотларнинг **14 таси** спиртда қотирилган ҳолатда, шунингдек **16 дона** калтекасак думи, **1 дона** ондатра думи ва **2 бош** ўлик ҳолатдаги чипорилон ҳам олиб чиқиб кетилаётгани маълум бўлди.

Мазкур судралиб юривчи ҳайвонлар асосан Фарғона водийсида табиатдан ажратиб олинган, лекин йўловчи уларни Ўзбекистон Республикасидан олиб чиқиб кетиш ҳуқуқини берувчи ҳужжатларни божхона ходимларига тақдим қила олмади.

Ҳозирда ушбу жонзотлар Ўзбекистон Республикаси экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитасига топширилди. Ҳолат юзасидан эса божхона текширувлари давом эттирилмоқда.

Коронавирус: дунёда вазият қандай?

Соғлиқни сақлаш вазирлигининг ЖССТ маълумотларига асосан берган хабарига кўра, дунёда коронавирус инфекциясини юқтирганлар сони **183 миллион 934 мингдан** ортиқни ташкил этмоқда. Шундан **3 миллион 985 мингдан** зиёд киши вафот этган (06.07.2021 йил Европа вақти билан соат 18:27 ҳолатига).

Охиригича сутка давомида дунёда коронавирус инфекцияси билан касалланишнинг **326 231** янги ҳолати аниқланди. **6 347 нафар** бемор вафот этди.

Жонс Хопкинс университетининг ҳозирги (07.07.2021 йил Тошкент вақти билан соат 11:21 ҳолати) маълумотларига кўра, дунёда касалликни **184 миллион 614 мингдан** ортиқ одам юқтирган, улардан **3 миллион 993 мингдан** ортиғи вафот этган.

Касаллик тасдиқланган ҳолатлар бўйича:

АҚШ биринчи ўринда турибди, у ерда ЖССТ маълумотларига кўра,

33 миллион 378 мингдан ортиқ

коронавирус инфекциясини юқтирганлар аниқланган.

Иккинчи ўринда Ҳиндистон

(30,6 миллиондан ортиқ),

учинчи ўринда Бразилия

(18,7 миллиондан ортиқ),

тўртинчи ўринда Франция

(5,6 миллиондан ортиқ),

бешинчи ўринда эса Россия

(5,6 миллиондан ортиқ).

Жонс Хопкинс университетининг ҳозирги маълумотларига кўра, дунё бўйича коронавирусга қарши **3 миллиард 258 миллиондан ортиқ** доза вакцина қўлланилган.

Аномал иссиқ чекинади

Мамлакатимизга Каспий денгизи орқали нисбатан салқин ҳаво массалари кириб келади, дея хабар бермоқда Гидрометеорология хизмати маркази.

8 июль

куни шимолий, 9-10 июль кунлари республиканинг барча ҳудудларига Каспий денгизи орқали кавказ минтақаси устида шаклланган нисбатан салқин ҳаво массалари кириб келади.

8-10 июль

кунлари мамлакатимизнинг айрим ҳудудларида шамолнинг тезлиги секундига 15-20 метргача кучайиши, бу эса қум бўронлари билан кечиши мумкинлиги айтилмоқда. Қум бўронлари пайтида шамол тезлиги секундига 25-30 метргача бўлиши мумкин.

Сўнгги йилларда демократик, ташқи дунё учун очиқ ва рақобатбардош янги Ўзбекистонни бунёд этиш доирасида фуқароларнинг вакиллик органларига сайлаш ва сайланиш бўйича конституциявий ҳуқуқини таъминлаш соҳасида амалга оширилаётган ишлар халқаро миқёсдаги кузатувчилар диққат эътиборида турибди. Очиқ ва ошқора, умумий, тенг, тўғридан-тўғри сайлов ҳуқуқи асосида яширин овоз бериш орқали эркин ва адолатли сайловларни ўтказиш учун Ўзбекистонда унинг конституциявий-ҳуқуқий асосларини мустақамлашга қаратилган изчил чора-тадбирлар қабул қилинган.

Сайлов – доимий ҳаракатдаги жараён

Президент сайловининг конституциявий-ҳуқуқий асослари муҳокама этилди

Гулистон шаҳрида «Президент сайловининг конституциявий-ҳуқуқий асослари: Ўзбекистон ва хорижий мамлакатлар тажрибаси» мавзусида ўтказилган халқаро конференцияда бу алоҳида эътироф этилди.

Бугунги замонавий дунёда демократик жараёнлар ўзгаришига ҳамоҳанг равишда сайлов тизимини мустақамлаш ва ривожлантириш, шунингдек сайлов қонунчилигининг ривожланиш тенденциялари бутун дунёда давом этмоқда. Жумладан, Ўзбекистондаги сайлов тизимини миллий ва хорижий тажриба асосида ўрганиш, шу билан бирга, ўтган йиллар давомида соҳада тўпланган тажриба, фуқароларнинг сиёсий онги ва электорал маданияти ўсиб боришини назарда тутган ҳолда, сайлов қонунчилиги ва амалиётини янада такомиллаштириш бўйича тажриба ва фикр алмашиш долзарб аҳамиятга эга.

Конференция халқаро шериклар – Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Тараққиёт дастури (БМТТД), Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти (ЕХХТ), Швейцария тараққиёт ва ҳамкорлик агентлиги (SDC) кўмағида ташкил этилди. Унда парламент, суд тизими, Марказий сайлов комиссияси, мамлакатнинг етакчи илмий-таҳлилий марказлари, сиёсий партиялар, фуқаролик жамияти институти вакиллари, шунингдек, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Тараққиёт дастури (БМТТД), Парламентлараро Иттифок, Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик ташкилоти Демократик институтлар ва Инсон ҳуқуқлари бўйича Бюроси (ЕХХТ ДИИХБ),

шунингдек, Тошкентдаги дипломатик корпус вакиллари қатнашди.

Анжуманда сайловларнинг конституциявий-ҳуқуқий асослари ва сайлов қонунчилиги ривожланиш тенденцияларини илмий таҳлил қилиш, шунингдек, сайлов қонунчилиги ва амалиётини янада такомиллаштириш юзасидан ўзаро тажриба ва фикр алмашилди. Бундан ташқари, Ўзбекистонда сўнгги йилларда сайлов қонунчилигини тизимли ва изчил демократлаштириш ҳамда либераллаштириш бўйича эришилган натижалар, шунингдек, адолатли сайловларни ташкил этиш ва ўтказишда очиқлик, ошқоралик ва шаффофликни таъминлаш бўйича яратилган шарт-шароитлардан халқаро жамоатчилик ва экспертлар хабардор қилинди.

Конференцияда иштирок этган Ўзбекистон Экологик партияси Марказий Кенгаши Ижроия кўмитаси раиси Нарзулло Обломуродов сайловга тайёргарлик кўришда, аввало, сайловчиларга қулай шароит яратишга алоҳида эътибор қаратилаётгани хусусида тўхталиб ўтди.

Замонавий дунёда эркин ва адолатли сайловлар демократлаштириш жараёнининг ҳал қилувчи омили ва халқ иродасини ифода этувчи асосий воситалардан бири ҳисобланади. Зеро, сайловлар жамиятнинг сиёсий ҳокимиятини ягона, ажралмас,

давлат ҳокимиятига айлантиришга хизмат қилади.

Сўнгги йилларда Ўзбекистонда давлат ва жамиятни демократлаштириш ҳамда модернизация қилиш бўйича жадал ва кенг кўламли ислохотлар амалга оширилмоқда. Натижада бугунги кунда мамлакатимиз демократик талабларга жавоб берадиган замонавий миллий сайлов тизимига эга.

Ўзбекистоннинг замонавий сайлов тизими кўп йиллик эволюция ва кўп томонлама сиёсий мулоқот натижасидир. Сайлов тизими ва қонунчиликни модернизация қилиш уч босқичда амалга оширилди.

Бу қонунлардан Сайлов кодексига ўтиш, яъни сайлов қонунчилигини кодификация қилиш; иккинчидан, барча даражадаги сайлов комиссиялари фаолиятининг мустақиллигини таъминлаш; учинчидан, миллий қонунчилик ва сайлов амалиётининг умумий қабул қилинган халқаро демократик тамойилларга мувофиқлиги, ўзаро боғлиқлигини таъминлайдиган адолатли сайловлар учун ҳуқуқий шароитларни шакллантириш ва такомиллаштириш жараёнларини ўзида қамраган.

Шу билан бирга, сайлов тизимига муайян таъсир кўрсатадиган янги омиллар пайдо бўлди. Ҳозирда ҳаётнинг барча соҳаларида кенг қўлланиладиган электрон ахборот технологиялари етакчи ўрин эгалламоқда. Дунёда сўнгги бир ярим йилда сайловлар пандемия шароитида бўлиб ўтмоқда, бу эса, ўзига хос янги чоралар қўллашни талаб қилмоқда.

Ўрмон хўжалиги давлат кўмитасига

ПАРЛАМЕНТ СЎРОВИ юборилди

Кейинги йилларда мамлакатимизда ўрмон хўжалигини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Айниқса, Ўзбекистон Республикаси ўрмон хўжалиги тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси қабул қилингани соҳани тубдан ислох қилишда муҳим роль ўйнамоқда. Ўтган даврда Концепция доирасида ўрмон хўжалигини тубдан ривожлантиришнинг ҳуқуқий асослари такомиллаштирилди, дейилади Олий Мажлис Қонунчилик палатаси Ахборот хизмати хабарида.

Ўзгаришлар бор, лекин ечимини кутаётган масалалар ҳам йўқ эмас

Концепцияда белгилаб берилган устувор вазифалардан келиб чиқиб 2020-2022 йилларда ўрмон фонди ерларини ижарага олган ижарачиларга қулай шартларда ижара тўловининг «ноль» ставкасини қўллаш амалиёти жорий қилинган. Хусусан, 1 млн. 387 минг гектар яйлов ерлари Пиллачилик ва қорақўлчиликни ривожлантириш кўмитасига ноль ставкаси бўйича ижарага берилган.

Ўрмонлардан оқилона ва тежамкорлик билан фойдаланиш мақсадида 2020 йилда 2020 гектарга ихота дарахтзорлари ва 11 минг гектарда ёнқоқмевали, 100 гектарда тез ўсувчи дарахтлар плантациялари ҳамда жорий йил баҳор мавсумида 1121 гектар майдонда ихота дарахтзорлари барпо этилган. Ўрмонларда етиштирилган кўчатлар сони 80 млн. донага етказилган.

Ўрмон фонди ерларидан самарали фойдаланиш ташкил этилиши натижасида 4,3 минг гектар майдонда доривор ўсимликлар плантацияси барпо этилиб, маданий ҳолда етиштириладиган доривор ва озучабоп ўсимликлар турлари 61 турга етказилган ҳамда 5,9 минг тонна маҳсулот тайёрланган, 34,7 минг гектар майдонда 28 минг тонна қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирилиб, ўрмон хўжаликларидаги мавжуд чорва бош сони 37 мингтага, парранда бош сони 102 мингтага, асалари оиласи сони 22,6 мингтага етказилган.

Муаммолар ҳал қилинмаса, бошқасини етаклаб келаверади

Шу билан бирга, депутатлар томонидан ҳудудларда олиб борилган ўрганишлар давомида Концепцияда белгиланган қатор

тадбирларни ўз вақтида ва самарали амалга ошириш учун ҳалақит бераётган қатор масалалар мавжудлиги аниқланди.

Хусусан, 2030 йилгача ўрмон фонди ерлари майдонини 14 миллион гектарга, шундан ўрмон билан қопланган ерларни 6 миллион гектарга, уруғ тайёрлаш ҳажмини йилига 840 тоннага, асалари оилалари сонини 300 мингтага, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш ҳажмини йилига 32 минг тоннага, доривор ўсимликлар етиштириш ҳажмини йилига 11,6 минг тоннага етказиш бўйича бугунги кунда амалга оширилаётган ишлар етарли эмас деб ҳисобланмоқда. Ўрмонларни муҳофаза қилиш, сақлаб қолиш, қайта тиклаш, кўпайтириш ҳамда улардан оқилона фойдаланишни таъминлаш мақсадида давлат-хусусий шерикликнинг қодалари ва тартиб-таомилларини жорий этиш тўлиқ таъминланмаяпти. Ўрмонларни давлат-хусусий шериклик асосида бошқаришнинг ҳуқуқий асослари тўлиқ яратилмаган.

Ўрмон фонди ерларининг имкониятларини жойига чиққан ҳолда ўрганиш ва баҳолаш, салоҳиятли ўрмон фонди ерларини сайёҳлар ташрифи учун мослаштириш бўйича ишлар ҳолати етарли даражада олиб борилмаяпти.

Мазкур муаммолардан келиб чиқиб, 2021 йил 6 июль куни бўлиб ўтган парламент қуйи палатасининг навбатдаги мажлисида Ўрмон хўжалиги давлат кўмитаси раиси Н.Бакировга «Ўзбекистон Республикасида ўрмон хўжалиги тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси ижроси юзасидан олиб борилаётган ишлар тўғрисида»ги Қонунчилик палатасининг парламент сўровини юбориш ҳақида қарор қабул қилинди.

Баҳор ёки ёз фаслида тоғ-тошларга чиққанмисиз? Табиат айна ўз сепини атрофга ёйган дамларда олам гўзаллиги янада намоён бўлади. Айниқса, шаҳарда жазирама авжига чиққанда одамлар тоғларга, салқин кўл ва дарё бўйларига интилишади. Бутун оила жам бўлиб хушманзара гўшаларга бориши доимий ҳолга айланган.

ТАБИАТнинг бир БЎЛАГИМИЗ

Зилол сувда аксингиз кўриниб туради. Саёҳатга чиққанлар ҳам ҳар хил бўлади. Баъзилар мана шу тоғ, адир, гулзорлар Ватанимизнинг ажралмас бўлаги эканини фарзандларга тушунтириб, уларда ватанпарварлик туйғуларини ривожлантиради, она табиатга меҳрини оширади. Баъзи инсонлар дам олиб кетган жойларга назар ташласангиз, улар ортидан ҳар хил чиқиндилар сочилиб ётгани, пайҳон бўлган кенгликларнинг гувоҳи бўласиз. Ўсиб келаётган авлод ота-она ибратидан нусха олади. Ким табиатнинг асл гўзаллигини ҳис қилиб болаларга сингдирса, улар табиат соқчилари бўлиб вояга етади. Аксинча бўлса, ён-атрофга лоқайд, бепарво инсонлар етишиб чиқади.

Бўстонлик туманининг Нанай қишлоғида Шаршара деган ажойиб гўша бор. Бу ерга узоқ жойлардан меҳмонлар келиб туради. Табиатга ким қандай муносабатда бўлишини билмоқчи бўлсангиз, ана шу Шаршарага элтадиган соҳил йўлидаги ҳолатни томоша қилишингиз мумкин. Бу ерда асли нанайлик бўлган табиат жонкуярлари бор, бу фидойи инсонлар сайёҳлар табиатга тажовуз қилишларига йўл қўй-

майди. Агар ҳар бир сайёҳ биттадан дарахт шохини синдирса, бир кунда табиатга қанча зарар етказилади, бир ойда-чи?

Аслида бу ерда ўсаётган ҳар бир гиёҳ, ҳар бир ниҳол она Ватанимизнинг бебаҳо мулкидир. Уларни кўз қорачигидек асраш, кўпайтириш ёшларга қандай тарбия беришимизга боғлиқ. Бошқача айтганда табиатга меҳр оиладан бошланади. Табиатга шафқат ҳаётга, инсонга шафқатни англатади.

Доимо бизни ўзига мафтун этадиган Зомин тоғларида турфа хил ноёб арчалар кўзни яшнатади. Шу бойлик туфайли бу заминда ажойиб микро-иқлим

яратилган. Бу ерда узоқ йиллар ишлаган Мамарайим ака бир мунча аввал ўрмонда ўчоққа ўт ёққан бир оила айби билан ёнгин бўлганини гапириб берганди. Ахир ўрмонда рўй берган ёнгин юртимизнинг гўзал манзарасига ёпирилган бало эмасми?!

Тоғлардаги мусаффо ҳаво, булоқ суви, гўзал манзара одамлар завқини уйғотгани яхши. Лекин бундай оромбахшлик табиатга зарар келтириш, уни оёқости қилиш ҳисобига бўлмаслиги керак. Дам олишга келган одам ўзининг эзгу ниятли, олижаноб табиатли инсон эканини намоён этиши керак. Маҳаллий аҳоли ҳам меҳмонларнинг кўнгилли

дам олишлари учун бажонидил хизмат қилишади. Уларни доривор гиёҳлар, тонгда пиширилган сут, қозонга шаклдош патирлар, хуштаъм қурутлар билан меҳмон қилишади. Бундай ноз-неъматлар шаҳарда ҳамиша ҳам топилавермайди.

Афсуски, баъзи калтабин кимсалар табиат муҳофазаси шу соҳада ишлаётган экологлар вазифаси деб ўйлашади. Асло ундай эмас. Ахир табиат умумхалқ бойлиги-ку! Уни авайлаш, эъзозлаш ҳар биримизнинг бурчимиз бўлиши керак.

Бир йили набиралар билан Чимён дам олиш масканига чикдик. Дор йўли орқали тепага кўтарилдик.

— Мен худди қуш каби парвоз қиялман, — дейди завқланиб Дилдора.

Шундай лаҳзаларда инсон табиат устидан ҳоким эканини ҳис қилгандай бўлади. Ҳа, инсон бутун борлиқ соҳиби. Атроф муҳитнинг гуллаб-яшнаши, барқ уриши унинг бунёдкор қўллариди. Шундай экан, табиат янада ривожланиши учун қўлимиздан келган эзгу ишларни адо этайлик. Наботот ва ҳайвонот олами одам қўли туфайли гўзаллашсин.

Агар ён-атрофимиздаги дов-дарахтлар, ноёб гиёҳлар яшнаса, биз ҳаёт кечираётган замин ҳавоси ҳам мусаффо ва покиза бўлади. Натижада турмушимиз янада фаровонлашади.

Инсоннинг ўзи ҳам табиатнинг бир бўлаги. Унинг соғлом ва эркин умр кечириши табиатни қай ҳолатда ардоқланишига боғлиқ. Ҳар бир ўсимлик бизнинг эътиборимиздан четда қолмасин. Ўтирган жойимиз тоза, мусаффо бўлса, кўнглимиз ҳам, ички олашимиз ҳам қалбда эзгу туйғулар уйғотади.

Жорий йил 30 июнь куни мамлакатимизда Ёшлар куни байрам қилинди. Шу сана муносабати билан юртимизнинг турли минтақаларида ультра марафонлар ўтказилди. Қанчадан-қанча ёшларимиз қир-адирлар, гўзал кенгликлар узра саёҳат қилишди. Бу тадбирларда ўғил-қизларимиз табиат билан қандай муносабатда экани намоён бўлди. Демак, бу борадаги вазифаларимиз ҳаммага аён. Мусаффо юрт, гўзал табиат ҳамиша бизга ҳамроҳ бўлсин!

Шухрат ЖАББОРОВ,

Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган журналист

Аввало ўзимиздан бошласак,

экологик маданият борасида жиддий натижаларга эриша оламиз

— Писта чақасизми?

Дабдурустдан бундай саволни кутмагандингиз-а? Хайрон бўлманг, сиз билан пистахўрлик қилиш ниятим йўқ. Аммо жавобингиз мен учун муҳим, нима учун муҳимлигини эса сарлавҳадан ҳам англаб етгандирсиз.

Аксарият кишилар гоҳи қаттиқ таъсирланганда, гоҳида эса ўта хотиржамликка берилганда бирор нарсани эрмак қилишга уринишади. Уйда бўлганимизда китоб, газета, телевизор ёки мусика эрмакка айланиши мумкин, бироқ ташқарига чиққанимизда, қарийб барчанинг эрмаги муюлишларда, йўлак четларида чоғроққина курсига ўтириб олиб «бизнес» қилаётган сотувчиларнинг пистаси бўлади.

Гап нима сотиш ёки сотиб олиш борасида эмас, балки ундан қандай алфозда фойдаланиш ҳақида бормоқда. Сир эмаски, чўнтагимизни тўлдириб турган пистанинг мағзи оғзимизга, пўчоғи эса... Албатта, чўнтакка эмас, оёқларимиз остига, йўлакнинг юзига ташлаб кетилаверади. Буни дидсизлик, атроф муҳитга нисбатан ҳақорат экани ҳеч кимни ўйлантирмайди, ташвишга

ҳам солмайди. Ўз шаҳрини, туғилиб ўсган юрт-заминини жону дилдан севувчи швецияликлар, баногоҳ кимнидир йўл гирдига тупурганини кўриб қолишса, албатта, ўша кишини жаримага тортилишини талаб қилиши қанчалик рост бўлса, бизда атроф муҳитни, киндик қони тўкилган тупроғини нотоза аҳволга солиш, пистани дуч келган ерда чақиб, пўчоғини сочиб юборилиши аччиқ ҳақиқат.

Оддийгина пистани чақишда покизаликка риоя қилиш тарбиясига бўйсунмай турибмизу, катта муаммоларга қандай кўмакка шошиламыз,

дея баъзан ўйлаб қоламан. Киндик қонимиз қоришиб кетган заминимиз гарданидаги гардларни кетказмай туриб, қандай қилиб экология тўғрисида қайғурамыз? Менимча, тарбияга чақириш,

саранжом-саришталик ва бу каби саволларга жавоб беришни ўзимиздан бошласак айна муддао бўларди.

Писта чақишни ҳеч кимга, ҳеч қачон тақиқлаб бўлмайди, аммо уни қаерда, қандай тартибда амалга оширишни белгилаш мумкинку? Эътибор қилинг-а, жамоат транспортларидаги «чекиш ман этилади», деган даъватлар одамларни бир оз бўлса-да хушёр тортиради! Наҳот шу тақиқларни писта пўчоғига нисбатан қўллаб бўлмасам?!

Биламан, ушбу фикрларим кимларгадир кулгули бўлиб кўриниши мумкин, лекин мен учун бу зиғирча ҳам кулгули эмас, аксинча, куйгули ҳолат.

Агар сотиб олаётганимизда пистани чақиб, унинг пўчоқларини йўлак четига эмас, балки махсус қутиларга ташлашни одат қилсангиз эди... Ишонинг, сиз она табиатимизни оз бўлса-да гардлардан халос бўлишига ҳисса қўшардингиз, табиатни ифлослантириш ҳам, топ-тоза қилиш ҳам ўзимизнинг қўлимизда эканини ана ўшанда фаҳм-

лардингиз.

Дарвоқе, бугун фақатгина сиз бу ишни қунт билан амалга оширддингиз, ишонаверинг, эртага яна кимдир, албатта, шундай қилади. Сиз эса бу борада биринчилардан бўлиб қоласиз.

Бу мавзунинг сизларга писта пўчоғини қаерга ташлашни ўргатиш учун эмас, балки ана шундай кичик иллатлар, кичкина эътиборсизликлар йиғилиб, улкан экологик офатларни пайдо қилмаслиги учун кўтариб чиқдим. Бугун экологиямизнинг бир эмас, бир неча бедаво дардларга йўлиқаётгани юрагимизни ларзага солиб турган бир даврда, ҳеч бўлмаса унинг кичик дардларига, майда иллатларига ўзимизни тартибга солиш, тозалик талабларига бўйсунуш орқали ҳам даво топишимиз, озорланган жонига малҳам бўла олишимиз рост гап.

Лобар КАРИМОВА

Сув ресурслари ва глобал инқироз қандай оқибатларга олиб келиши мумкин?

Бугун ҳамма тоза сув ичяпти деб ўйлайсизми? Адашасиз. Ернинг умумий майдони 510 млн.км² деб оладиган бўлсак, шундан 361 млн.км² ёки 71 фоизини океанлар эгаллаган. Бирок, истеъмолга яроқли чуқ сув миқдори бор-йўғи 2,5 фоизни ташкил этади.

Инсониятни умидлантираётган декада

400 млрд. долларлик сув саноати электр энергияси ва нефтдан кейин учинчи ўринда туради. Ер юзининг энг ривожланган мамлакатларидан бири АҚШда 300 мингдан зиёд ифлосланган ер ости сувлари мавжуд. Бу буғланиш натижасида экологик муҳитга ўта жиддий хавф солмоқда. Ҳозирда **чучук сувда яшашга мослашган балиқларнинг 20 фоизи ифлосланган сув туфайли бутунлай йўқ бўлиб кетиш арафасида турибди.**

Дунёдаги 500 та катта дарёнинг 250 таси жиддий равишда чиқиндиларга тўлиб бўлган. БМТнинг ҳисоб-китобларига тўхталадиган бўлсак, бутун инсоният учун хавфсиз сувдан фойдаланиш йилига 30 млрд доллардан зиёдроққа тушмоқда.

2050 йилга келиб, камида ҳар тўрт кишидан бири доимий равишда чучук сув танқислигидан азият чекадиган давлатда яшашни кутилмоқда. Чунки Ер юзиде аҳоли сонининг кескин ошиши ичимлик сувга бўлган талабнинг юқорилашига сабаб бўлади.

2010 йил июль ойидаги БМТ Бош ассамблеясида инсониятнинг сув ва санитария – гигиена ҳуқуқлари тан олинishi сўнгги катта воқеликлардан бири бўлди. Яъни ҳар бир кишининг шахсий ҳамда маиший эҳтиёжлари учун кунига 50 дан 100 литргача сув ишлатилиши керак экани алоҳида таъкидланди. БМТ 22 мартни «Бутунжаҳон сув куни» сифатида белгилади. 2018 йил 22 мартдан «Сув – барқарор ривожланиш учун» номли Халқаро сув декадаси старт олган бўлиб, 2028 йил худди шу санада тугаши маълум қилинган. Одамлар ҳар куни сув ташиш учун тахминан 200 млн. соат сарфлаётгани, Африкада эса ҳар бир сувга эҳтиёжманд 6 км. пиёда йўл босишга мажбур бўлаётган бир пайтда бу декада яхши натижа беришидан бутун инсоният умидвор бўлмоқда...

Ўзбекистон ва Марказий Осиё

Ўзбекистон олдида ҳам аҳолини тоза ичимлик сув билан таъминлашдек жиддий вазифа турибди. Давлат раҳбари бошчилигида бу борада ҳаракатлар бошлаб юборилган, лекин ҳал этилиши керак бўлган масалалар талайгина. 2019 йил сентябрь ойида Президент Шавкат Мирзиёев аҳолини тоза ичимлик сув билан таъминлаш бўйича катта йиғилиш ўтказди. Мамлакат аҳолиси, айниқса **11 мингдан зиёд қишлоқлар тоза ичимлик сув билан таъминланиши кутиляпти.**

2017-2019 йилларда ичимлик сув ва канализация тизимини яхшилашга 2 триллион 400 миллиард сўм ажратилди. Бу аввалги 10 йилдаги жами маблағдан 2 баравар кўпдир.

Шунга қарамасдан, марказлашган тармоқлар орқали тоза ичимлик сув билан таъминлаш даражаси 68 фоизни ташкил этмоқда. Бу кўрсаткич, жумладан, Қорақалпоғистонда 52 фоиз, Бухорода 53, Қашқадарё ва Сурхондарёда 54, Хоразмда 56 фоизга етган, холос. Тошкент шаҳрида сув таъминоти корхоналари рентабеллиги 7 фоиз, Андижон ва Қашқадарёда 6, Навоийда 3 фоизни ташкил этади.

27 минг километр ёки 38 фоиз сув тармоқлари авария ҳолатида бўлса, 2 мингта ёки 20 фоиз сув насослари ишдан чиққан. Шаҳарларнинг фақат 79 тасида (57 фоиз) канализация тизими мавжуд, унинг ҳам 23 фоизи таъмирга муҳтож.

Жами 3 миллион 280 минг нафар сув истеъмолчидан атиги 44 фоизига, яъни 1 миллион 425 минг хонадонга ҳисоблагич ўрнатилгани соҳада ишлар сусткашлик билан амалга ошириляётганини кўрсатмоқда.

Айниқса, қишлоқларда кўплаб эгасиз сув иншоотлари мавжуд. Ҳисоб-китобларга кўра, 2030 йилга қадар сув таъминотини шаҳарларда 98, қишлоқларда 85 фоизга, канализация тизимини 31 фоизга етказиш кўзда тутилган. Бунинг учун 4,5 миллиард доллар маблағ керак бўлади.

Тоза ичимлик суви ишлаб чиқариш ва тарқатиш иншоотлари ҳамда истеъмолчиларни 2022 йил охирига қадар 100 фоиз ҳисоблагичлар билан таъминлаш лозимлиги қайд этилди.

Марказий Осиёда сувнинг 80 фоизидан ортиғи қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш учун ишлатилади. Тоза сув билан боғлиқ мураккаб ҳолат минтақада озик-овқат танқислигига олиб келиши мумкин.

Марказий Осиё сув хавфсизлиги энергия, озик-овқат ва атроф муҳит билан узвий боғлиқ бўлган дунёдаги кам сонли минтақалардан биридир. Дарёларнинг улкан тармоғи бутун минтақани кесиб ўтувчи иккита асосий сув ҳавзалари — Амударё ва Сирдарёга қуйилади.

Марказий Осиёда сув хавфсизлиги тушунчаси минтақани юқори оқим (*Қирғизистон, Тожикистон*) ва қуйи оқим (*Ўзбекистон, Қозоғистон, Туркменистон*) ўртасида тақсимлайдиган трансчегаравий дарёларнинг кенг тармоғини бошқаришга интилиб ривожланиб келди. Об-ҳаво ўзгариши билан Марказий Осиёда сув ресурсларини бошқариш ва хавфсизлигини таъминлаш масалалари муҳим аҳамият касб этиб келмоқда.

Мутахассисларнинг таъкидлашича, XXI аср охирига бориб, инсоният Ҳимолай музликларининг учдан икки қисмидан кўпроғини йўқотиши мумкин. Худди шундай вазият Помир музликларида ҳам юзага келмоқда – Федченко номи билан юритиладиган узунлиги 75 километрдан ошадиган дунёдаги энг йирик континентал музликнинг эриш жараёни кузатишмоқда ва бу бугунги куннинг энг катта хавфларидан бирига айланган. Глобал исиш оқибат

тида Тянь-Шандаги музликларнинг эриши тезлашмоқда. Минтақадаги музликларнинг энг катта қисми Тожикистон ҳудудига тўғри келади.

БМТ Бош ассамблеясининг Барқарор ривожланишнинг олтинчи мақсадига бағишланган онлайн-йиғилишида Тожикистон президенти мамлакатдаги музликларнинг эриши Марказий Осиё учун катта хавф туғдиришини таъкидлади: «Музнинг сув юзасида ҳам, қуруқликда ҳам тез орада эриши яқин келажакда ҳалокатли оқибатларга олиб келиши мумкин. Бу жараённинг ёрқин мисоли Тожикистонда музликларнинг тез эриши бўлиб, Марказий Осиё сув ресурсларининг 60 фоизгача бўлган қисмини ташкил этади», деди Тожикистон раҳбари.

Йўқотиляётган бойлик

Ўзбекистон учун вазиятни икки ҳолат оғирлаштиради. Биринчидан, Ўзбекистоннинг қўшни мамлакатлардан келадиган сув таъминотида боғлиқлиги юқори даражада (*истеъмол қилинадиган сувнинг 80 фоизи ташқаридан келади*). Шунинг учун ҳам сув танқислиги муаммосини ушбу давлатлар билан келишимасдан ҳал этиб бўлмайди. Иккинчидан, Ўзбекистонда ичимлик сув жуда самарасиз сарф қилинади, айниқса, мамлакатдаги сув ресурсларининг 90 фоиз истеъмолчиси қишлоқ хўжалиги. Сувни истеъмолчиларга етказиш вақтида (*ўта эскирган инфратузилма сабабли сугориш тизимларидаги йўқотишлар 35-40 фоизни ташкил қилади*) ва истеъмол жараёнида ҳам (*сугориладиган ерларнинг фақат 3 фоизда сув тежовчи технологиялар татбиқ этилган*) йўқотилади.

Ўзбекистонда ҳам иқлим ўзгариши минтақадаги асосий дарёларга сув етказиб берувчи тоғдаги музликлар эришига олиб келмоқда. Сўнгги 50-60 йилда

Хавотирга асос бор

Ер юзиде 7,8 млрд (2020) аҳоли истиқомат қилади. Статистикага қарайдиган бўлсак, дунё миқёсида **844 млн. одам** тоза ичимлик сувдан маҳрум бўлган, **2,2 млрд. киши** эса турли чиқиндилар аралашган сувларни ичишга мажбур бўлмоқда.

Бу эса инсон ҳаётини хавф остида қолдириб, диарея, вабо каби кўпгина касалликларнинг авж олишида асосий омил вазифасини ўтамоқда. Биргина қўл ювмаслик оқибатида ҳар йили **852 минг киши (шундан 302 минг болалар)** ич кетишидан вафот этмоқда.

Табиий офатларнинг **90 фоизи** об-ҳаво билан боғлиқ бўлиб, натижада сув тошқинлари ва қурғоқчилик тобора ортмоқда. Ачинарлиси, чиқинди сувларнинг 80 фоизи тўла тозаланмасдан яна экотизмга қайтаётганидир.

музликларнинг майдонлари тахминан 30 фоизга қисқарган. Тахминларга кўра, ўртача йиллик ҳарорат 2 даражага кўтарилган тақдирда музликлар ўз ҳажмининг 50 фоизини йўқотиши мумкин, ҳарорат 4 даражага кўтарилганда эса, бу ҳажм 78 фоизгача етади. Натижада мавжуд сув ресурслари ҳажми ҳам қисқармоқда. Масалан, Ўзбекистон томонидан фойдаланиладиган сувнинг йиллик ҳажми сўнгги йилларда ўртача йиллик 51-53 куб метрни ташкил қилади.

Ўтган асрнинг 80-йилларига қиёслаганда бу миқдор 20 фоизга камдир.

Ўтган асрнинг 80-йилларига қиёслаганда бу миқдор 20 фоизга камдир. Шу билан бирга, мамлакат аҳолиси ушбу муддат ичида 1,5-2 баравар ўсган. Сув хўжалиги вазирлиги мутасаддиларининг маълумотига кўра, гидрометеорологик вазият таҳлили ва дастлабки баҳолаш натижалари 2021 йилда Амударё ва Сирдарё ҳавзаларининг аксарият дарёларида сув сарфи меъёрга нисбатан сезиларли камайишини кўрсатмоқда.

Оролнинг кундан-кунга бори ҳам йўқ бўлаётгани шундоқ ҳам етиб ортади. Ўйлаб кўриш вақти аллақачон етиб келган. Энди бундан буёғига борида кадрлашни ўрганайлик. Катта денгизнинг кўз ўнгимизда ғойиб бўлиб, атрофида қум ва тузлар тўпланиб ётгани бизга сабоқ бўлиши керак. Акс ҳолда йўқолган пичоғимизнинг сопи олтиндан эди, деб эслашга ҳам улгурмаймиз.

Жасурбек АБДУМАННОПОВ,

Ўзбекистон Экологик партияси Андижон туман Кенгаши раиси:

«Экологик маданият

ЭНГ КИЧИК ВА МАЙДА НАРСАЛАРГА

БЕФАРҚ БЎЛМАСЛИКДАН БОШЛАНАДИ»

Экологик маданият – атроф муҳит тўғрисида чуқур билимга, табиатни асраш туйғусига эга бўлиш, ўсимликлар ҳамда ҳайвонларга нисбатан ғамхўрлик кўрсатиш, табиат неъматларидан оқилона фойдаланиш, уларни авайлашдаги амалий фаолиятнинг юксак кўрсаткичидир.

Истеъмолдан ортиқча сувнинг жўмрақлардан оқишига йўл қўймаслик, сув ҳавзаларини ифлослантирмаслик, чиқиндиларни дуч келган жойга ташламаслик, тураржойларни озода сақлаш, ўсимлик ва ҳайвонларга ғамхўрлик қилиш, қушларни парваришлаш каби ҳаракатларни амалга ошириш экологик маданиятнинг энг оддий кўринишларидир.

Бу муаммоларнинг бошланиши биз эътибор қаратмайдиган майда муаммолардан келиб чиқадиган экологик фожиадир.

Табиат ва инсон ўртасидаги муносабат маълум бир қонунлар орқали бошқарилади. Уларга риоя қилмаслик эртами-кечми, албатта экологик ҳалокатга олиб келади. Бу муаммо ўзининг инсониятга келти-

раётган ва келтириши мумкин бўлган фожиали оқибатлари жиҳатидан ядро уруши ҳалокатидан кейин иккинчи ўринда туради.

Инсон табиатнинг бир бўлаги ва у билан муносабат орқали экологик маданият шакллана боради. Табиатни муҳофаза қилиш ва улардан оқилона фойдаланишни тартибга солишда уни бошқариш учун табиат қонунлари кашф қилиб келинган. Аммо инсон ўзининг табиатга таъсири орқали ундаги мувозанатни бузди ва табиат ҳодисаларининг даврий кетма-кетлигини издан чиқарди.

Азалдан халқимиз теварак-атрофни озода сақлашнинг пайида бўлган. Аждодларимиз бизга: «Чиқиндини ариққа супур-

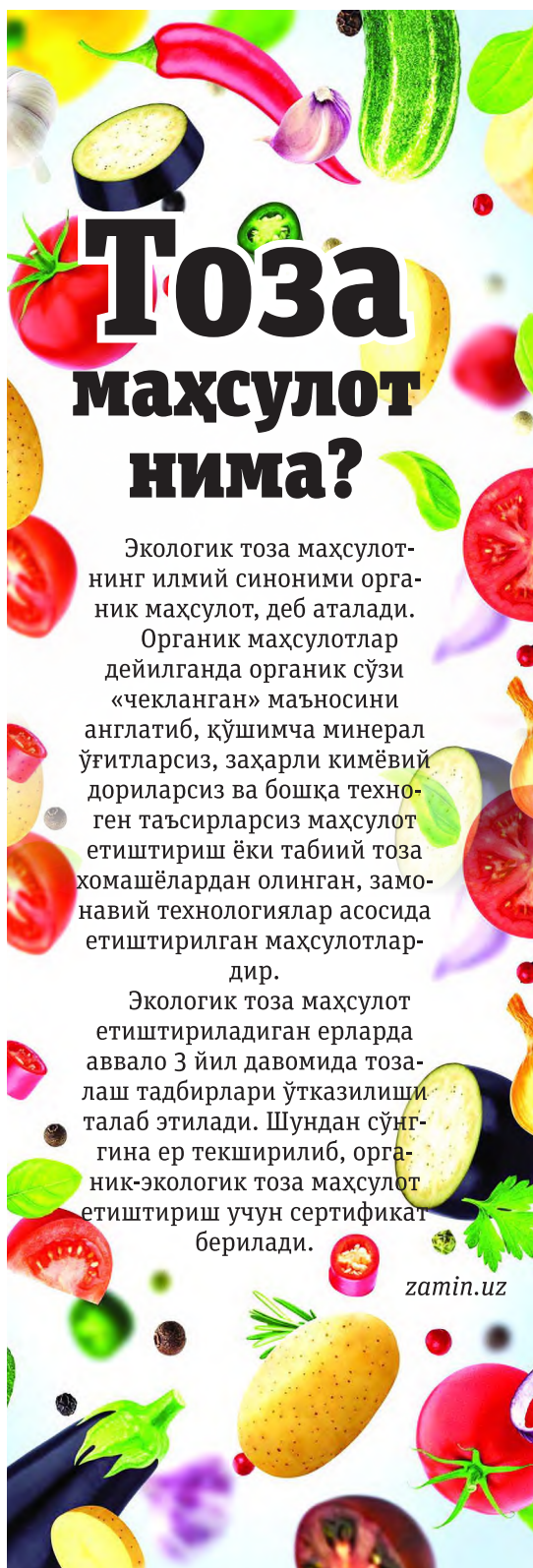
ма, сувга тупурма, ҳовли ва кўчаларга ахлат ташлама!», деб тайинлаган. Аммо кейинги йилларда бизнинг табиатга бўлган муносабатимиз бироз бепарволик билан алмашгандай.

Илгарилари ариқ ва булоқларнинг сувидан ҳеч ҳадиксиз ичардик. Иссиқ нонларни оқар сувга оқиқоқ қилиб ердик. Ҳозир-чи, ким маҳалла ва гузарлар оралаб оқиб ўтадиган ариқдан сув ича олади?

Баъзилар ҳеч тортинмай ариққа супи-

риндини ташлайди, кир ювилса, мағзавасини оқиқади. Улардан узоқлашмасдан исталган жойларга ташлаб кетилган чиқиндилар кайфиятнингизни тушириб юборади. **Ҳатто улар орасида нон бўлаклари ҳам бор.**

Яшаётган маҳаллаларимиз, ҳудудимиз тоза бўлиши, аввало, ўзимизга боғлиқ. Фақат ҳовли ва уйларимиз эмас, қишлоқ, шаҳарлар ҳам ўзимизники. Унинг озодлигига ҳар биримиз жавобгармиз, масъулмиз.

Тоза маҳсулот нима?

Экологик тоза маҳсулотнинг илмий синоними органик маҳсулот, деб аталади.

Органик маҳсулотлар дейилганда органик сўзи «чекланган» маъносини англатиб, қўшимча минерал ўғитларсиз, захарли кимёвий дориларсиз ва бошқа техноген таъсирларсиз маҳсулот етиштириш ёки табиий тоза хомашёлардан олинган, замонавий технологиялар асосида етиштирилган маҳсулотлардир.

Экологик тоза маҳсулот етиштириладиган ерларда аввало 3 йил давомида тозалаш тадбирлари ўтказилиши талаб этилади. Шундан сўнггина ер текширилиб, органик-экологик тоза маҳсулот етиштириш учун сертификат берилади.

zamin.uz

Дунё бўйлаб атроф муҳитни асраб-авайлаш, табиатни зарарли ва захарли моддалар билан тўлдирмаслик учун сезиларли даражада курашилмоқда. Бир қатор давлатлар келажакда чиқиндига ботмаслик учун энг самарали усуллар устида бош қотираётган бўлса, яна баъзилари аллақачон амалий тадбирларни бошлаб юборишган. Бу каби чора-тадбирларни қўллашдан кўзланган мақсад ягона: борлиқни ғуборлардан тозалаш.

Чиқиндилар чиқитга чиқмайди

Германия, Австрия, Жанубий Корея, Уэлс ва Швейцария аҳолиси — жаҳондаги ўз мамлакатини чиқиндилардан холи қилишга интилаётган ва уларни қайта ишлаш истаги йўлида энг кўп саъй-ҳаракатлар қилаётган, ижобий натижага эришаётган жамиятлар орасида кучли бешталиқни банд этишган. Мисол ўрнида Германия давлатини олиб қарайдиган бўлсак, бу мамлакат жаҳонда чиқиндини қайта ишлаш бўйича лидер сифатида тан олинган. Бунга айнан нималар туфайли эришди, деган савол ҳар биримизда туғилиши табиий. Ундан аввал қуйидаги янгиликка диққат қаратишимизни сўраймиз.

«Взгляд.уз» хабарига кўра, куни кеча Тошкент шаҳар ҳокимлигида бўлиб ўтган матбуот анжуманида яхши бир янгилик эълон қилинди. Яъни пойтахт маҳаллалари аҳолиси учун чиқиндиларни саралаш мақсадида махсус чиқинди идишлари тарқатиш йўлга қўйилади.

Одатий чиқинди идишларидан фарқли жиҳати шундаки, эндиликда чиқинди қутиларининг ранглари кизил, сариқ ва яшил эмас, балки ўз функциясига кўра кўк, кулранг ҳамда жигарранг тусда бўлади. Мос равишда кўк қутилар — қайта ишланмайдиган чиқиндилар учун, кулранги — қайта ишланмайдиган ва жигарранг қутилар органик чиқиндилар учун фойдаланилиши кўзда тутилган. Маз-

кур лойиҳанинг ҳудудлар бўйлаб тўлиқ таъминланиши жорий йилдан бошлаб уч йил мобайнида босқичма-босқич амалга оширилади.

Юқорида ривожланган мамлакатларнинг бу борадаги юксак натижаларига тўхталганини айтиб ўтандик. Фикримизни давом эттирадиган бўлсак, бугунги кунда Германия дунё бўйича чиқиндини қайта ишловчи давлатлар рўйхатида карвонбоши, 1-рақамли чиқиндини қайта ишловчи мамлакат ҳисобланар экан. Мамлакат аҳолиси чиқиндини саралашга тизимли ва тартибли равишда қўл уради — сиз ташламоқчи бўлган шиша чиқиндиларинингизни идиш рангига қараб ташлайсиз. Қоғоз учун алоҳида, металл чиқиндилар учун алоҳида, синган ёки керамика идишлар учун ҳамда бошқа пластик идишларни улоқтириш учун ҳам худди шундай алоҳида чиқинди идишлар ўрнатилган.

Аҳоли олдига эса ўзлари яшаб турган хонадондаги чиқиндиларни тўғри тўплаш талаби қўйилади. Германиядаги кўп қаватли бинолар ҳамда турар жойлар умумий етгита чиқинди идишига эга: кўк қути — қоғоз-картон учун, кулранг қути — қалин пицца қутилари учун, яшил ва оқ бункер — шиша учун, сариқ/тўқ сариқ қути — пластик ва металл нарсалар учун, жигарранг қути — биологик деградицияга учраган маҳсулотлар учун, қора/кулранг

қути — қайта ишланмайдиган исталган маҳсулотлар, масалан, тагликлар, ҳайвон чиқитлари ва куллар учундир. Ишлатилган батареякалар, электроника, ишлатилмайдиган бўёқлар, лампалар ва асбоблар каби маҳсулотлар қайта ишланиши учун махсус жойларга юборилади. Эски кийим-кечак, оёқ кийимлари ва мебелларни сотиш ёки бериб юбориш тавсия этилади.

Жаҳоннинг ривожланган ва энг кўзга кўринган давлатида чиқиндилар билан бу тарзда муомалага киришиш юқори самара берганини ҳисобга олсак, айни дамда Ўзбекистонда ҳам чиқиндиларни саралаш лойиҳаси доирасида атроф муҳитга сезиларли фойда келтирадиган йўл ва услуб танланганини сезиш қийинмас. Бу каби тадбирлар яқин келажакда чиқиндидан холи мамлакат сифатида илғор давлатларга етиб олиш имконини ҳам бериши турган гап. Бунинг учун сизу биздан қилинадиган талаб фақат экологик маданият!

Хўш, ўзингизни қай даражада экологик маданиятли шахс деб санай оласиз? Бу хонадонингиздан чиққан чиқиндиларни ўз хусусиятига мос келувчи идиш рангини танлаб, ташлаётганингизда билинади.

Машҳура КАРИМОВА,

Ўзбекистон Журналистика ва оммавий коммуникациялар университети магистранти

Жорий йилнинг май ойида Бўстонликда овчи томонидан отиб ўлдирилган қўнғир айиқ жамоатчилигининг эътирозларига сабаб бўлди...

Ҳаммининг оғзида Экология қўмитаси мутасаддиларининг рухсатнома бергани, айиқнинг «Қизил китоб»га киритилган жониворлардан бири экани эди. Бу эса «овчилик фаолияти қандай тартибга солинади?», деган саволни юзага келтирди. Шу масалада Давлат экология қўмитаси Биохилмаҳиллик ва муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар бош бошқармаси бошлиғи Абдурашид СОДИҚОВ билан суҳбатлашдик.

«Қизил китоб»даги ҳайвонни**ўлдириш мумкин,
АМММО...**

— Афсуски, овчилик, ўлжа ови, чет эл ови тўғрисида халқимизга жуда кўп тушунча беришимиз керак, — дейди Абдурашид Содиков. — Аслида гап рухсат этилган овда эмас, ов қилгандан сўнг уни ноэстетик равишда суратга олиб, интернетга жойланганида. Бу ҳолат ўрганилганда овга олиб чиққан маҳаллий аҳоли вакили (егер) томонидан расмга олиниб, эстетика талабларини бузиб, интернетга жойлагани аниқланди.

Ов қилиш учун рухсат олиш шунчаки қоғозбозлик эмас. Экология қўмитаси 1 ноябрдан 15 ноябргача Ўзбекистон ва чет эл фуқароларидан (*Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан тендерда ютиб чиққан махсус шахс*) келиб тушадиган аризаларни «Ов ва ов хўжаликлари тўғрисида»ги қонунда белгиланган бандлар асосида қабул қилади. Квота шакллантирилади ва Фанлар академиясига берилади. Шундан сўнг 3 декабрда Фанлар академияси олимлари, табиатдан фойдаланувчилар, Зоология институти олимлари, Экология қўмитаси, Бош прокуратура масъул ходимлари иштирокида Идоралараро комиссия йиғилади.

Аризалар кўриб чиқилгач, ноёб ҳайвонларнинг яшаш жойида ўтказилган ҳисобга қараб квота ажратилади. Яъни жорий йилда қанча қўнғир айиқни табиатдан ажратиб олиш мумкин ёки мумкин эмаслиги белгиланади. Тасдиқланган квоталарни Экология қўмитаси Вазирлар Маҳкамасига хат билан юборди ва у ердан ҳам тасдиқланса қўмита раиси ўша «Қизил китоб»га киритилган ноёб ҳайвонларни табиатдан олишга рухсат беради.

Қишлоқ оралаган айиқлар

Аслида «Қизил китоб»га киритилган ҳайвонлар популяцияси доимий назорат қилинади. Репродуктив хусусиятини йўқотган, биологик ёшга етган ҳайвонларни

ўлжа овида ов қилишга рухсат берилди. Овчи ёш, насл қолдирадиган жониворни отмайди, бунга йўл қўйилмайди. Ўлжа ови жониворларнинг шохи, тиши, териси учунгина керак. Баъзан ҳайвонлар белгиланган қўриқхона ҳудудидан ташқарига (*аҳоли яшаш пунктларига*) чиқиб кетади. Агар жонивор одамлар ҳаётига хавф солса, тажовуз қилиш ҳолати мумкин бўлган танг аҳволни юзага келтирса, отишга рухсат берилди. Бунинг учун маҳаллий ҳокимлик, Экология қўмитаси мутасаддилари, прокуратура органлари томонидан далолатнома тузилади. Бунга 2019 йил Чироқчи туманидаги қишлоқлардан бирига келган қўнғир айиқни мисол қилиш мумкин. 500 га яқин аҳолини эвакуация қилишга сабаб бўлган бу ҳолатда мутасаддилар томонидан тузилган далолатномага мувофиқ айиқ отиб ўлдирилган.

Ақсарият ҳолларда жонивор ҳаёти сақлаб қолинади. Масалан, 2020 йил Зоминда браконьерлар қопқонига тушиб қолган она айиқ махсус ухлатадиган қурол

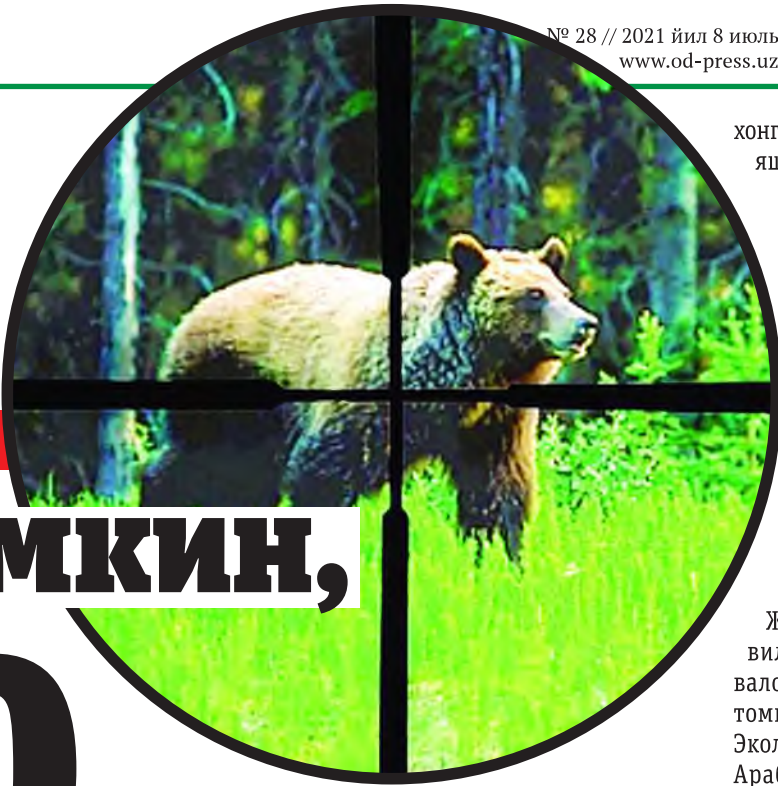
билан ухлатиб қўйилди. Унга керакли тиббий ёрдам кўрсатилиб, табиатга қўйиб юборилди. 2020 йил ноябрь ойида Ангрен шаҳрига кириб келган ёш айиқнинг ҳам ҳаёти сақлаб қолиниб, табиатга қўйиб юборилди.

Қорақалпоғистон Республикаси Беруний туманидаги Қўйи Амударё биосфера резерватида 1500 га яқин Бухоро хонгули фақат Ўзбекистондагина мавжуд ноёб ҳайвон ҳисобланади. Амударё сув сатҳининг пасайиши оқибатида мазкур жониворлар дарёдан кечиб ўтиб, қўриқхона ҳудудидан ташқаридаги фермерларнинг ҳосилига талафот етказган. Ҳайвонларнинг барчаси соғ-саломат қўриқхонага қайтарилган.

Уйда боқиш мумкин

Пойтахтнинг Қорақамиш мавзесидаги қуш бозорига борсангиз, «Қизил китоб»га киритилган ноёб қушларни кўриш мумкин. Бу ерда сотиладиган қушларнинг барчаси ҳам қонуний деб бўлмайди. Экология қўмитаси ва Ички ишлар вазирлиги ўртасидаги меморандум асосида ҳудудда рейд ўтказиб турилади. Ноёб қушлар савдоси аниқланса, мусодара қилинади.

— Яқинда телеграмда андижонлик фуқаро «Қизил китоб»га киритилган ноёб бургутни сотишини айтган видео тарқалди, — дейди А.Содиков. — Оддий фуқаро сифатида қўнғироқ қилдик ва бургутни сотиб олмоқчилигимизни айтдик. Боргач, фуқарога тушунтириб, ҳужжатлари бор ёки йўқлиги

хонгули, Ўрта Осиё чўл тошбақаси яшайди.

Сурхондарё вилоятидаги Сурхон давлат қўриқхонасида эндемик ҳайвон бўлмиш бурама шохли эчкилар кўпайтирилади. Мазкур хусусий питомникда йилга 5-6 та жонивор насли олинмоқда.

Бугун хусусий питомниклар ташкил қилиш ноёб ҳайвонлар ва қушларни асраш, кўпайтириш ва табиатга қўйиб юборишга хизмат қилмоқда.

Жумладан, Навоий ва Бухоро вилоятларида ноёб йўрга тувалоқ қушлари ана шундай питомникларда кўпайтирилмоқда. Экология қўмитаси, Бирлашган Араб Амирлиги ваколатхонаси ва ҳукуматимиз томонидан тузилган шартнома асосида ташкил этилган мазкур питомникларда 2020 йил 10 мингга яқин қушлар кўпайтирилди ва табиатга қўйиб юборилди. Жорий йил шу кунгача бу кўрсаткич 3840 тага етди.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикасининг 8,4 фоиз ер

ўрганилди. Ҳолат бўйича фуқаро жаримага тортилди ва бургут мусодара қилинди. Агар ноёб ҳайвоннинг ҳужжати бўлмаса, ноқонуний ҳисобланади ва судга берилди. Суд ажримида кўра, жонивор мусодара қилинади ва ҳайвонот боғи ёки махсус сақлаш жойига берилади.

Ноёб ҳайвонлар, қушлар ва ваҳший ҳайвонларни сақлашга аҳоли ҳақли. Фақат бунинг учун уларда махсус рухсатнома бўлиши, ташкил қилган питомник қўйилган талабларга жавоб бериши ва регистрация қилинган бўлиши лозим. Жонивор учун керакли шароит яратилиши ва у маҳаллий аҳолига зарар етказмаслиги зарур.

95 фоизни асраш имкони бор

2016 йилгача Ўзбекистонда муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар майдони 2 миллион 400 минг гектарга яқин эди. 2021 йилга келиб яна 1 миллион 800 минг гектар майдон муҳофаза этиладиган ҳудудларга айлантирилди. Қорақалпоғистон Республикасида Жанубий Устюрт миллий табиат боғи ташкил қилинди. Бу ерда муҳофаза этилган табиий ҳудудда «Қизил китоб»га киритилган ноёб асалхўр, қулон каби жониворлар яшайди. Шимол томонда эса 280 минг гектар буюртма корхонаси ташкил қилинган бўлиб, юртимиздан учиб ўтувчи Фламинго сингари қушлар келади. Бухоро

майдони муҳофаза этилган табиий ҳудудлар ҳисобланади. Яқин келажакда буни 12,4 фоизга олиб чиқиш режалаштирилган. Ана шунда ноёб, доривор ўсимликлар ва ҳайвонларнинг 90-95 фоизининг муҳофазасига эришилади.

Бутанликлардан ўрнак олайлик

Африканинг Бутан қироллигида қор қоплонлари яшайди. Қоплоннинг бу тури жуда ноёб, ўзига хос ҳисобланади ва ўзига хавф бўлмаса, одамларга зарар бермайди. Маҳаллий аҳоли ҳеч қачон қор қоплонларини ов қилмайди. Ҳатто қоплонлар уларнинг уй ҳайвонларига ҳужум қилса ҳам ўлдиришмайди. Халқ ва ҳукумат орасида ўзаро ишонч кучли, шу боис агар қор қоплони фуқароларнинг уй ҳайвонларига ҳужум қилиб, зарар етказса давлат компенсация тўлаб беради. Бунинг учун фуқаро ҳукуматга мурожаат қилади ва махсус текширув асосида ҳақиқатдан ҳам қоплон ҳамла қилгани тасдиқланади. Шу тариқа жонивор зарар кўрмайди, аҳоли норози бўлмайди.

Хулоса ўрнида

Бугун биргина қўнғир айиқнинг рухсатнома асосида ов қилинганида аҳолининг шунчалик муносабати халқнинг табиатга, жониворларга бўлган меҳрдан далолат. Бироқ нега ана шундай муносабатни ноқонуний ов, браконьерликка нисбатан ҳам қилмаймиз? Биргина мисол, яқинда ташкил этилган Жанубий Устюрт миллий табиат боғида браконьерлар томонидан 11 та жайрон овланди. Жайронлар нафис ва йўқолиб бораётган ҳайвон сифатида «Қизил китоб»га киритилган. Бироқ оммавий ахборот воситаларида ёритилган бу ҳодисага халқнинг реакцияси кучли бўлмади. Тонгда хабар қилиниб, тушда унут бўлди...

Модомики, табиатни асрашни мақсад қилган эканмиз, қарсни икки қўлдан чиқарайлик.

Ноилахон АҲАДОВА,
«Оила даврасида» муҳбири

Ҳозирги кунда ёшлар билан ишлаш жараёнида баъзи хатоликларга тизимли равишда йўл қўймоқдамиз. Буни кўпроқ ёшларнинг қизиқиши билан ҳисоблашмасдан ўз нуқтаи назаримиздан келиб чиқиб уларга таълим-тарбия беришда кўришимиз мумкин. Бу эса ёшлар орасида олиб бораётган саъй-ҳаракатларимизга зид ҳолатлар учрашига сабаб бўлмоқда. Бу вазиятдан «учинчи қўллар» моҳирона фойдаланиб, ёшларнинг онгини манипуляция қилиб бормоқда. Манипуляция — дунёга бошқа инсоннинг кўзи билан қарашга ундашдир.

Фарзандингизни «учинчи қўллар»га топширманг!

Мутахассисларнинг таъкидлашича, инсонлар ўн икки ёшигача бўлган даврда ахборотни таҳлилсиз қабул қилади. Бу дегани ахборот ҳар қандай кўринишда: расм, матн, атроф муҳит, аудио, видеофильм, ўйинлар, қўғирчоқлар ва бошқалар бирин-кетин онг остига жойлашиб бораверади. Бу бўйича Бекобод тумани халқ таълими бўлими болалар психологияси услубчиси Гулноза Ахророванинг фикрлари ҳам мулоҳазаларимизни тўлдиршига хизмат қилади:

— Болалар ўйнаб туриб дунёни танийди. У ёшлигида қандай ўйин ўйнаган бўлса, катта бўлаётганида ҳам шу ўйинлар такрорланади. Болалиқдаги ҳаёлот дунёни эндиликда уларнинг ҳаётига айланади, шунинг учун болалар ўйин ўйнашади.

Бу даврда тарғибот усулларимизнинг аудиторияси қисқа бўлган газета ва жур-

наллар орқали кириб бормоқдамиз. Газета ва журнал ўқиган инсоннинг маънавий дунёси бой бўлади, лекин кенг аудитория яъни газета, журнал ва китоб ҳам ўқимайдиган ёш авлод «учинчи қўллар» томонидан эгаллаб борилмоқда. Бунга сабаб ота ёки она болани суҳбатга аралаштирмаслиги, яъни мулоқот қилмаслиги, катталар сериал кўриши ва боланинг жим ўтириши учун унинг қўлига телефон ёки гаджетда ўйин қўйиб бериш одати ва ҳоказоларни келтириш мумкин. Ўзлари билмаган ҳолда болаларнинг тарбиясини сунъий интеллектага топширмоқда. Бу болалар ўсиб-улғайиб жамиятнинг асосий бўғинларига айланиш даври келганда ва айнан шу болаларнинг онгига ахлоқсизлик, жирканч ишларга мойиллик ғоялари бевосита сингдирилган бўлади. Масалан «Counter

strike», «Pabg lite» ва «ГТА» ўйинларида молиявий мукофот ва тан олинисига интилиш учун нозик безорилик, ҳиссий фирибгарлик ва турли хил имтиёзлар мавжуд.

«Учинчи қўллар»нинг ёшлар онгини эгаллашдаги устунлиги нимада? «Ёшлар нимани хоҳлайди?», «Ёшлар нимага қизиқади?», «Ёшларни нима ўзига жалб қилади?» каби саволларни ўз олдларига қўйиш орқали болаларнинг розилиги, ота-оналарнинг ўз хоҳиши орқали онг ости қатламини бататом эгаллаб олиш «учинчи қўл» эгаларининг асосий мақсадидир.

Аксарият болалар ва ота-оналарнинг хоҳиши ўйин экан, бировлар эмас, айнан ўзимиз умуминсоний қадриятларга хизмат қилувчи ўйинлар яратайлик. Интернет оламидан уларга ўрин бермайлик. Уларни ғавғоли ўйинлар орқали бошқарилишидан

сақлайлик. Умуминсоний ўйинлар ҳам инсонлар ҳаётининг бир бўлагига айланиб қолсин, энг асосийси ёшларимизни бегоналар эгаллаши ва онгини бошқа бир «учинчи қўллар» томонидан эгалланиши бора-бора жирканч ишларини бажариши учун улардан фойдаланишига йўл қолдирмайлик, бегоналар қўлига топшириб қўймайлик. Айни ҳозир бунга эътибор бермасак, эртага жуда кеч бўлади. Бу билан келажагингизни бой беришингиз ҳеч гап эмас.

Сўзим сўнггида шуни таъкидламоқчиманки, фарзандларимиз тақдирига безътибор бўлмайлик! Болаларимиз ва ёшлар олдидagi масъулиятимизни ҳар биримиз ҳис қилиб, шу аснода ёшларга шахсий ўрнатма бўлмоғимиз зарур.

Ғайрат ҲАКИМОВ,
ЎзЖОКУ магистранти

Таҳлил

Ўзбекистон мустақилликка эришганидан кейинги даврларда мактаб таълимига катта эътибор берилди. 1950-60-йилларда лой ва хом ғиштдан қурилган, авария ҳолатидаги мактаблар ўрнига янги замонавий билим масканлари қурилди. Кенг, ёруғ, шинам синф хоналар, спорт заллар, компьютер синфлари ўқувчилар ихтиёрига топширилди. Аммо...

Ҳа, масаланинг ана шу «аммо»си чатоқда. Нимага дейсизми?

Республикамиз аҳолисининг демографик ўсиши сезиларли суръатда ортиб борапти. Бу эса, қилинаётган ҳар бир ислохотларда келажақ авлоднинг қонуний манфаатлари инobatга олиниши зарурлигини тақозо этади. Зеро, Учинчи Ренессанс остонасига қадам қўйилаётган бир даврда бу жуда муҳим ҳодисадир. Таҳлил ва мулоҳазаларимиз келажақ авлоднинг етарлича таълим-тарбия олиши, баркамол авлод сифатида шаклланиши учун хизмат қиладиган айрим мактаблардаги баъзи жиҳатлар хусусида.

Келажақнинг талаби қандай?

Ҳозирда республикамиз бўйича бир қанча умумтаълим муассасалари янгидан барпо этилди. Уларда бугунги ва эртанги кун эҳтиёжлари қай даражада инobatга олинган, деган савол ҳаммани ўйлантириши табиий.

Айрим мактабларни қуришда аҳоли сонининг йилдан-йилга ўсиб бориши ҳисобга олинмаган, чамамда.

Баъзи бир мактабларнинг жуда тор килиб қурилгани шундай хулоса қилишга асос беради. Мана, орадан бироз вақт ўтиб, бу масаланинг чигал тарафи бўй кўрсатиб турибди.

Айниқса, туман ва қишлоқларимизда ҳар бир оиланинг икки-уч фарзанди мактабга чиқади. Улар ўзларига қулай ва етарли шароитда илм олиши зарур. Аҳоли эса, йилдан йилга кўпайиб бормоқда. Лекин тор қилиб қурилган мактаблар бугун талабга жавоб бераётгани йўқ. Ўқувчилар икки сменада зўр-базўр сиғишиб таълим олишмоқда.

Мактабларнинг ўқувчи контингентига нисбатан торлиги таълим сифатига ҳам сезиларли таъсир кўрсатади албатта. **Биринчидан**, синфхоналари етишмаслигидан айрим фанларни кичик гуруҳларда олиб бориш (*масалан, тил ўрганиш билан боғлиқ дарслар*) учун имкон бўлмайди. Сабаби дарслар учун синф топиш муаммо бўлиб қолади.

Иккинчидан, кимё-биология, физика лаборатория ишларини ўтказишда яна бир муаммо келиб чиқади.

«Ярим мактаб»лар

Икки сменада ўқитиш билан

Мазкур давлат стандартлари асосида жиҳозланган синфхоналарида бошқа дарслар ўтилатган бўлади. Синфхоналар етишмаслиги ўқитувчилар учун икки-уч гуруҳга бир хонада дарс ўтиш муаммосини келтириб чиқаради. Ўқитувчи эса, ҳар бир ўқувчи билан якка-якка ишлаш имконидан мосуво қолади. Бу ўқувчининг ўзлаштиришига сезиларли таъсир кўрсатмай қолмайди.

Учинчидан, сменалар оралиғида хоналарни шамоллатиш, тозалик каби гигиеник талаблар бузилади. Дарслар оралиғидаги катта танафуслар қисқаради.

Тўртинчидан...

Бу рўйхатни яна узоқ давом эттириш мумкин. Лекин биз назарда тутатган муаммони илғаш учун шу ёғи ҳам етарли. Яхшиси, энди, аниқ мисолларга мурожаат қилайлик.

Кабинети йўқ раҳбар

Шовот тумани, Бўйрачи қишлоғидаги «Остона» маҳалласи ҳудудида фаолият олиб бораётган 50-умумтаълим мактабидамиз. Мактаб 2009 йили

қурилиб фойдаланишга топширилган. Таълим маскани икки қаватли, ихчамгина қилиб қурилган. Жойлашув ўрни аҳоли хонадонларига туташ бўлгани боис мактаб экани деярли сезилмайди.

Ўша даврларда маҳалла аҳолиси кам сонли деган мулоҳазага борилганми — ҳайтовур, мактаб 80 ўринга мўлжаллаб қурилган. Атиги 8 та ўқув хонасидан иборат. Дахлизлари, синфхоналари жуда тор қилиб қурилганидан ўқувчиларнинг кириб чиқиши, синф хоналарида ўтириб, дарс машғулотларида иштирок қилишлари

анча қийинчилик туғдиради. Жорий ўқув йилида мактабда 11 та синфда 160 ўқувчи таълим олмоқда. Яна иккита навбатда, эрталабки навбатда 6 та, иккинчи навбатда эса 5 та синф ўқишапти.

Мактабда директор ва унинг ўринбосарлари, ҳатто ўқитувчилар учун ҳам хоналар йўқ. Ундан ташқари ошхона, спорт зали, тадбирлар зали, ўқув лаборатория хоналари ҳақида гапирмасам ҳам бўлади. Республикаимизнинг тоғли ҳудудларида аҳолиси нисбатан оз бўлган жой-

ларга режа қилинган мактабни «Остона» маҳалласига қуриб қўяқолишган кўринади. Тўғри, «Остона» маҳалласида бошқа ҳудудларга қараганда аҳоли соникам (860 нафар). Аммо шу аҳолининг ҳам фарзандлари шаҳардаги тенгдошлари қатори яйраб-яшнаб ўқишни хоҳлашади. Бунга уларнинг тўла ҳақи борлигини ҳеч ким инкор этолмайди. Аммо, минг афсуслар бўлсинки, мактаб ўқувчилари яйраб ўқиша олишмаётгани уларнинг юз-кўзидан шундоққина билиниб турибди.

Аёлнинг ўрни қаерда бўлгани маъқул?

Ҳар бир нарсанинг фитратдаги табиийлигини ифода этувчи хос хусусиятларига путур етиши билан унинг қадр-қиймати ҳам пасаяди. Агар ушбу жиҳат нозик ҳилқат ва фитрат соҳибалари бўлмиш аёлларда бўлса, яна ҳам хунуқроқ тус олади.

Бировнинг ҳақиқа хиянат қилиш, тарози ўлчами ёки вазнидан уриб қолиш, ҳар қандай йўл билан бўлса ҳам, моддий бойлик орттириш, молини ўтказиш учун ёлғондан қасам ичиш, молида йўқ бўлган сифатларни ёлғондан гапириш, бировнинг савдоси устига савдо қилиш, ўзаро бир-бирларига нисбатан ҳасад қилиш ва яна қанчадан-қанча жиноятлар айнан бозорларда содир этилади.

Бугун бозорларда аёллар кўпайиб кетаётгани кузатилади. «Нима учун айнан бугунги кунда бозорларни аёллар қўлга оляпти?» деган муаммо бўйича етук тижоратчи мутахассислар билан ўзаро суҳбатлашганимизда улар асосан бунинг сабаби икки нарсалигини айтишди:

1. Бозорлардаги кўпгина муаммолар аёллар билан тез ҳал бўлиши;

2. Савдо расталарида со- тувчилар аёллар бўлса, ўз-ўзидан ўша жойда харидорларнинг кўпайиши.

Ҳар бир аёлнинг энг гўзал муомала-муносабати, жозибадорлиги ҳам ўзининг турмуш ўртоғи учун бўлиши керак. Акс ҳолда бу ҳолат хиянат деб баҳоланади. Чунки аёлларнинг овоз ва гапириш оҳанглари мулоимлашиб, эркакларнинг эътиборини ўзига жалб этиб, уларни маҳлиё қилиш хавфини келтириб чиқариши дуруст бўлмайди. Энг ачинарлиси, улар мазкур муомалаларини моддий манфаат кўриш учун бозорларда ишга соладилар-да, уларига қайтиб келганларида бу гўзалликдан асар ҳам қолмайди. Балки ўз турмуш ўртоғига нисбатан ғазаб, алам, чарчоқ, асаббузарлик ва яна қанчадан-қанча арзу додларни тўкиб солади. Чун-

ки бозорда ишлаш осон эмас. Бу эса инсонни жисмонан ўта бақувват бўлиб, маънан метиндек иродали бўлишини талаб қилади. Аёлларда бу икки хусусиятлардан ҳеч бири йўқ. Шунинг учун ҳам аёллар табиат ва фитратларига хос бўлган енгил, шарафли вазифаларга, яъни фарзандлар тарбияси ҳамда уй-рўзғор ишларига буюрилади.

Гоҳо бозорларда аёлларнинг ўзаро бир-бирлари билан раста талашаётгани ёки нарх устида жанжал қилаётгани ёхуд бозор ходимлари билан қандайдир тўловлар тўғрисида талашиб-тортишаётганларининг гувоҳи бўламиз. Агар ана шундай ҳолатда оилангиз билан бирга бозорда юрган бўлсангиз, уларнинг сўзларини эшитиб, бола-чақангиз олдида шарманда бўласиз.

Аёлларнинг мана шундай

ачинарли ҳолатга мубтало бўлишларида уларнинг ёлғизгина ўзлари айбдор эмас. Балки ота-она ёки турмушга чиққан бўлса, эр ҳам айбдор бўлиши мумкин. *(Биз бу ўринда маълум узрлар тўғрисида сақлаб қолганларни танқид қилишдан йироқмиз.)*

Баъзи ориятсиз эркаклар оила ва рўзғорнинг моддий таъминотини таъминлаш борасидаги машаққатлардан қочиб ёки унга дош бера олмасдан аёллардан қалқон сифатида фойдаланади. Баъзилар уялмасдан «Аёлим бундай ишларни қойиллатади, савдо-сотиқнинг пири бўлиб кетган, ҳар қандай кишининг кўзини шамғалат қилиб, керак бўлса, гипноз қилиб бўлса ҳам, ишини битиради», деб фахрланади.

Яна бир тоифа аёллар борки, эрларининг топганларига

қаноат қилмайди. Натижада ҳар куни уйда жанжал. Эр ҳаттоки уйига келишга ҳам беизлаб қолади. Аёл эса кундалик вазифаси бўлмиш дийдосини қўймайди. «Сизнинг юришингиз шу бўлса, қачон ўғил уйлаб, қиз чиқарамиз, қачон катта ҳовли-жой қурамиз, каталакдек уйда тиқилиб ўтираверамизми? Агар шундай юраверадиган бўлсангиз, мен бозорга чиқиб кетаман, керак бўлса, кўшнимизга ўхшаб чет элга бориб, мол олиб келиб сотаман. Сизнинг топаётган уч-тўрт сўмингиз билан ҳеч қандай орзу-ҳавасга эришиб бўлмайди!», деб эр норози бўлса ҳам, бозорга чиқиб кетади. Эр эса хотинининг бу ишидан қавм-қариндош, маҳалла ва таниш-билишлари ичида бош

қўтара олмай қолса-да, унга қарши бирор чора ҳам кўра олмайди. Кимлардир «Ҳа, энди бу давр талаби, бозор иқтисоди, ҳамма савдогар аёллар ҳам қинғир-қийшиқ эмас-ку, тирноқ остидан кир қидирмаслик керак», дейишлари ҳам мумкин. Шунинг учун ҳам биз юқорида барча бозорчи аёллар ҳақида эмас, балки уларнинг айримлари тўғрисида сўз юритдик. Ҳаммаларини бирдек айблашдан йироқмиз. Лекин шундай бўлса-да, ҳар ким ўзининг ишини қилгани яхши. Акс ҳолда, ҳозирги кундаги энг долзарб масалалардан бири бўлмиш фарзандларнинг тарбияси кимларга қолади?

Исҳоқжон БЕГМАТОВ

Муаммоси бутун бўладими?

Мактабда 27 нафар ўқитувчи фаолият олиб боради. — Мактабга спорт зал ва қўшимча биналар қуриш ҳақида жуда кўп жойларга мурожаат қилганимиз, ҳолинг не, деб келувчиларга айтдик. Лекин ҳозирча натижа йўқ, — дейди шу мактаб ўқитувчиси Баҳодир Шарипов.

Аҳоли сони йил сайин ўсиб бораётир. Мактабга эса яна қўшимча хоналар, *(қўшимча блок)* спорт зал керак. Аммо бу қачон қурилади, мактабнинг қаерига қурилади — бунисиям қорғу. Чунки мактабнинг

теварак-атрофида қўшимча бино қургудек бўш жойнинг ўзиям йўқ. Хуллас, муаммо устига муаммо.

«Қўшимча блок» муаммоси

Хизмат тақозоси билан Гурлан, Шовот, Қўшқўпир, Урганч туманларидаги умумтаълим мактабларини айландик. Гурлан туманидаги 30-умумтаълим мактаби «Нурли йўл» ва «Пахтакор» маҳалла-ларидаги ягона таълим масканидир. Унда 34 та синфда 1020 нафар ўқувчи

таълим-тарбия олишмоқда. Ўзи асли 720 ўринга мўлжалланган мактаб. Синф хоналари етишмаслигидан мактабнинг йиқилишга тушган эски биносидан ҳам фойдаланишга тўғри келяпти. Мактаб раҳбарлари ва маҳалла фуқаролар йиғини раислари билан мутасадди ташкилотларга мактабга қўшимча блок қуриш ҳақида мурожаат қилишганини таъкидлашди. Аммо ҳанузгача ижобий натижа йўқ.

Шовот туманидаги 28-сон умумтаълим мактаби-

да ҳам аҳвол юқоридагидек. Мактабнинг эски биносидан фойдаланиб дарс ўтиляпти. Бошқа илож йўқ. Сабаб кундай равшан: хона етишмаслиги. Урганч туманидаги 26-сон умумтаълим мактабида 447 нафар ўқувчи таълим-тарбия олади. Аммо мактаб атиги 210 ўринга мўлжалланган.

Урганч туманидаги 14-сон мактаб 2016 йили эски мактаб ўрнида янгидан бунёд этилган. Мактаб замонавий, чиройли. Илм маскани атрофлари чиннидай тоза. Кўрганнинг баҳри-дили яйраб кетади. Аммо мактабнинг қурилишида аҳоли сони ва демографик ўсиш, яқин келажакда таълим муассасасига бўлган эҳтиёж инобатга олинмаган кўринади. Мактаб 540 ўринга мўлжалланган бўлса-да, ҳозир унда 900 нафардан зиёд ўқувчи ўқимоқда. Мактабга ҳатто спорт зал ҳам қурилмаган. Ана муаммо...

Ғап эгасини топса...

Билим даргоҳлари раҳбарлари, ўқитувчи ва ўқувчилар мактабларда зарурий ўқув хоналари мавжуд эмаслигидан шикоят қилиб, қийналишаётган бир вақтда бошқа бир мактабда вазият тамомила бошқача. Гурлан туманидаги 25-сонли умумтаълим мактабини капитал таъмирлаш пайтида «энди бундай катта мактаб керакмас», деб бинонинг бир қа-

нотидаги синф хоналарини олиб ташлашган. Бугунга келиб эса, мактаб жамоаси хона етишмаслигидан азият чекишмоқда. Узоқни ўйламай қилинган тадбир эндиликда жуда қимматга тушмоқда.

Бундай мактаблар кўпгина туманларда бор. Уларнинг баъзиларида, спорт зал қурилмаган бўлса, баъзиларида тадбирлар зали, махсус фан хоналари, лаборатория хонаси, айрим мактабларда эса ошхона йўқ.

Биз юқорида таъкидлаган умумтаълим мактабларига қўшимча равишда биналар қуриб берилмас экан, яна уч-тўрт йиллардан кейин аҳоли кўпайиб ўқувчилар бу мактабларга умуман сиғмай қолиш эҳтимоли мавжуд. Туман ҳокимликлари ва сектор раҳбарлари ўз ҳудудларидаги мактаблар ҳолидан хабар олиб, бу каби муаммоларга ечим топишади, деган умиддамиз.

Журналистнинг вази-фаси халқнинг дардини катта минбарларга олиб чиқиш. Жойлардаги муаммоларни раҳбар ва мутасаддиларга етказиш. Зеро, мутасаддиларнинг мавжуд муаммоларни бартараф қилиш юзасидан аниқ ва мақсадли амалий ишга киришиши уларнинг виждонига ҳавола.

Болтабой МАТҚУРБОНОВ,
журналист

P.S.:

Мақолада кўтарилган муаммо бир қарашда ҳаммага таниш. Сабаби, мактаб ва контингент нумтаносиб-лиги, ўқишнинг икки сменада ташкил қилиниши деярли барча ҳудудларда учрайди. Мактабнинг тор ёки кенглиги ҳам балки у қадар катта аҳамиятга эга саналмас. Лекин мактабларда тегшли фан хоналарининг йўқлиги, айниқса, камсонли ўқувчилар гуруҳига мўлжалланган дарсларнинг умумий тарзда гуруҳларга ажратилмасдан ўқитилиши, ўқувчилар лаборатория хонаси нималигини билмасдан мактабни битириб кетиши албатта кичик муаммо эмас.

Қолаверса, бугун Уччи Ренессанс арафасида фарзандларимизнинг жисмонан бақувват, маънан бой тарзда камол топиши энг муҳим омил саналмоқда. Туман ва қишлоқларда болалар ҳеч-йўқ мактабда спорт-соғломлаштириш ҳамда маънавий-маърифий тадбирларга жалб қилин-маса, ўқув фанлари бўйича етарли сабоқ ололмаса, масала янада ўтқирроқ тус олади.

Шу маънода жонқуяр журналист эътиборимизни қаратаётган мазкур масала жуда жиддий ва ўринлидир. Зеро, бу каби муаммоларга биргаликда ечим топиш, фарзандлар келажак — юрт истиқбол учун қайғуриш ишига ҳеч ким бефарқ бўлмаслиги керак.

Ерга ўт қўйганлар

фақат жарима билан қутулиши қанчалик тўғри?

Табиатга етказилган зарар

3,6 млн. сўмни ташкил этди

Ёз мавсумида буғдой ўрими-дан бўшаган ер майдонларига ўт қўйилиши сабабли унумдорликнинг пасайиши фермер ҳамда деҳқонларимизга аввалдан уқтириб келинса-да, афсуски, бу каби ишлар учраб турибди. Айтилганда кунлар иссиқ бўлгани туфайли кичик учқундан ҳам катта аланга ҳосил бўлиб, ён-атрофга тарқашаи ва кўнгилсиз ҳолатларга олиб келиши ҳеч гап эмас.

Ўтган ҳафта якунида ижтимоий тармоқларда юқорида айтилганидек буғдой ўрилган майдонга ўт қўйилгани акс этган видео тарқалди ва бу кенг муҳокамаларга сабаб бўлди. Аниқланишича, видеолардаги ҳолат Чиноз тумани ҳудудида фаолият юритувчи «Агро голд» фермер хўжалигига тегишли бўлган икки гектар майдонда содир этилган.

Чиноз тумани ҳокимлиги ахборот хизмати берган маълумотга кўра, туман экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш бўлими ходимлари томонидан мазкур фермер хўжалик раҳбарига ҳолат юзасидан тегишли тартибда баённома расмийлаштирилиб, ҳужжатлар кўриб чиқиш учун туман маъмурий судига такдим қилинган.

Сомонларнинг ёниши жараёнида атмосферага кўтариладиган зарарли моддалар бўйича табиатга етказилган зарарнинг умумий миқдори 3,6 млн. сўмни ташкил этган. Фермер хўжалиги раҳбарига нисбатан Ўзбекистон Республикаси МЖТКнинг 88-моддаси 3-қисмига асосан БҲМнинг 5 баробари (1,225 млн. сўм) миқдорда маъмурий иш қўзғатилди, дейилади хабарда.

Шунингдек, туманда қишлоқ хўжалиги соҳасида фаолият юритувчи фермер хўжаликлари раҳбарларига буғдой ўримида бўшаган ер майдонларига ўт қўйиш ҳолатлари қайтарилмаслиги учун Экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш бўлими ва Фавқулодда вазиятлар вазирлиги Чиноз тумани Ёнғинга қарши курашиш бўлими масъул ходимлари томонидан тегишли тартибда огоҳлантириш хатлари ҳам тарқарилгани айтилмоқда.

Камолиддин РЎЗИМАТОВ

Ҳафта охири билан одатдагидек онамни кўргани Бекобод сари йўл олдим. Манзил олис, кеч тушиб улгурган, атроф зим-зиё. Томоша қилайин деса, атрофда манзара кўринмайди, ўзимга ўзим бир мультфильмдаги «Бу қишлоқнинг нимаси порлоқ?» деган иборани айтиб кетар эканман, олисдан кўринаётган олов қоронғуликни бузарди. Ҳайрон қолдик, яқинлашган сари англадикки, буғдойдан бўшаган далаларга ўт қўйилган. Атрофни олов ва тутун қоплаган, нафас олсанг тутундан бўғилгудек бўласан. Гектарлаб майдонга чўзилган оловда сомонлар ёнмоқда эди.

Олов ўз ортидан куйган ер ва кулни қолдирарди. Бундай манзарани манзилга етгунча қайта-қайта кўришга тўғри келди. Ҳеч кимнинг эътибор қилмаслиги бемалол ёнаётган сомон пояларни ўчиришга уринмаётгани янада ажаблантирди. Наҳот масъуллар, табиат муҳофазачилари айтилган вақтда ғалладан бўшаган майдонларни ёқиб юбориш ҳолатларини пайқамасанми бўлса? Ёки бунга қонунчилигимизда руҳсат борми?

– Бундай ҳолатлар Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2006 йил 25 декабрда рўйхатдан ўтган «Бошоқли дон экинлари сомони ёқиб юборилиши натижасида етказиладиган зарарни аниқлаш ҳамда ушбу ҳолатларни содир этган юридик ва жисмоний шахсларга нисбатан жарималар қўллаш бўйича» низом асосида тартибга солинади, – дейди Экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси бошқарма бошлиги Азизбек КАЛИМБЕКОВ. – Низомга биноан бошоқли дон экинлари сомони ёқиб юборилиши натижасида тупроққа етказиладиган зарар аниқланади ва етказиладиган зарар экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш давлат органлари томонидан қонунчиликка мувофиқ, жисмоний ва юридик шахслардан ундирилади. Шунингдек, бу «Атмосфера ҳавосини муҳофаза қилиш тўғрисида»ги қонуннинг 4-24 моддаларида белгиланган талабларни бузиш ҳисобланади. Бунинг учун Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 88-моддаси 3-қисмига мувофиқ маъмурий жарима қўлланилади. Ҳуқуқбузарликни содир этган фуқароларга энг кам ойлик иш ҳақининг 3 баробаридан 5 баробаригача, мансабдор шахсларга 5 баробаридан 10 баробаригача миқдорда жарима белгиланади.

Агар ҳуқуқбузарлик ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер ижарачилари томонидан содир этилган бўлса, белгиланган тартибда тўлиғича тупроқ унумдорлигига етказилган зарар учун ундирилган суммасининг 50 фоизи давлат бюджетига ўтказилади. Қолган қисми Экология, атроф муҳитни муҳофаза қилиш ва чиқиндилар билан боғлиқ ишларни амалга ошириш жамғармаси ҳисобига берилади.

Аслида ер – халқимизнинг умуммиллий мулки. Унга эҳтиёткорона муносабатда бўлишга барчамиз масъулмиз. Шу маънода Ўзбекистон Экология партиясига томонидан буғдой-пояларни ёнғиндан муҳофаза қилиш борасида қандай ишлар қилинаётгани билан қизиқдик.

– Ҳар йили ғалла ўрими мавсуми бошланиши билан Ўзбекистон Экология партиясига фуқаролардан буғдойдан бўшаган майдонлар

ёқиб юборилаётгани хусусида кўплаб мурожаатлар келиб тушди, – дейди Ўзбекистон Экология партиясига Марказий Кенгаши ходими Бахтигул ХИДИРАЛИЕВА. – Ҳозиргача Тошкент вилоятининг Зангиота, Тошкент туманларидан шундай қоидабузарликнинг олдини олиш чорасини кўриш бўйича мурожаатлар келиб тушган эди. Қоидабузарликни аниқлаш мақсадида Ўзбекистон Экология партиясига Тошкент вилояти партия ташкилотидан тезкор гуруҳ шакллантирилди ва вилоятнинг қатор туманларида ўрганишлар олиб борилди. Натижада айрим ҳудудларда буғдойдан бўшаган майдонлар ёқиб юборилишининг олди олинди. Ер эгалари, фермерлар ўртасида тушунтириш ишлари олиб борилди.

Унумдорлик қанчага пасаяди?

Бошоқли дон экиндан бўшаган бир гектар майдон ёниши оқибатида атмосферага ўрта ҳисобда 500 грамм азот оксиди, 379 грамм углеводород, 3 кг. кул, 20 кг. ис газини ва углерод оксиди (CO) газини ташлашига сабаб бўлади. Бундан ташқари тупроқ структураси бузилишига, эрозиянинг кучайишига ва ҳосилдорликнинг камайишига олиб келади. Бойси бундай ёнғинлар ернинг структурасига таъсир қилади, тупроқ таркибининг бузилишига сабаб бўлади. Буғдойдан бўшаган ерларга ўт қўйилганлиги аниқланса тупроқ унумдорлигига етказиладиган зарар аниқланади ва шу асосида табиатга етказилган зарар миқдори ҳисобланади.

Ҳисоб-китоб учун тупроқнинг унумдорлиги пасайишида гумуснинг йўқолиши 12 фоиз, азотнинг йўқолиши 7,5 фоиз миқдорда қабул қилинади. Ҳосил йўқолиши оқибатида бир гектар майдонда кўрилган зарар, бир гектар ерда йўқотилган ҳосил миқдорини 5-класс қаттиқ ва юмшоқ буғдой учун белгиланган давлат харид нархига кўпайтириб, топилган натижани умумий ёқилган майдонга кўпайтириш йўли билан аниқланади.

Бошоқли экинлар донининг харид нархлари жорий йилги ҳосил учун Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан белгиланган тартибда тасдиқланади. Бўшаган ер майдонларида ҳосил бўладиган ёнғиндан табиатга етказилган зарар ҳар йиллик 5-класс буғдой нархига асосан ернинг бал бонитетига қараб ҳисобланади. Бу йилги бир гектар майдон учун тўлов ўртача 1-1,5 млн. сўмни ташкил этади.

Ҳашарот кўпаядими?

Одатда буғдойдан бўшаган ерларни ёққан шахслар қурт-қумурсқаларнинг кўпайиб кетишининг олдини олиш ва экин майдонини

тезроқ бўшатишни сабаб қилиб кўрсатишди. Бу қанчалик ўринли? Чиндан ёқилмаган ерда зарарли ҳашаротлар кўпайиб кетиши мумкинми?

Мутахассисларнинг таъкидлашича, зарарли қурт-қумурсқалар йўқ бўлиши учун ерларни ёқиш деган тушунча мутлақо нотўғри.

Чунки ёқиш натижасида атмосфера ҳавоси ва тупроққа катта зарар етказилади. Шунинг учун ҳам ҳар йили мутасадди идоралар ҳамда Экология партиясига ташаббус билан фермер ва юридик шахсларга ёзма огоҳлантириш хатлари юборилади, тушунтириш-тарғибот ишлари олиб борилади.

Шунга қарамай ғалладан бўшаган, сомони ўриб олинган майдонларга ўт қўйилмоқда.

Жарима ечим эмас

Хўш, бугунги кунга қадар ғалладан бўшаган ер майдонини ёқиш билан боғлиқ қанча ҳолат аниқланди ва қандай чоралар кўрилди?

Жорий йилда биргина Тошкент вилоятида ғалладан бўшаган 760 гектар ер майдонларида сомон пояларининг ёқиши аниқланган. Натижада табиатга 459 млн. 300 минг сўмдан ортиқ зарар етказилган. Сомон поялари ёқишига йўл қўйган жами 130 нафар юридик ва жисмоний шахслар аниқланиб, ерларга етказилган зарар суммалари ва жарима суммаларини ундириш бўйича суд органларига мурожаат қилиш учун ҳужжатлар расмийлаштирилган.

Мазкур ҳолатлар бўйича ҳужжатлар тайёрланар, судга мурожаат қилинар, тегишли жазо ҳам тайинланар. Бироқ жазо маълум миқдордаги жарима холос. Хўш, бу билан экологиямиз яхшиланиб, ифлосланган ҳаво тозаланиб қоладими? Йўқ, албатта. Арзимаган жарима пули тупроқнинг унумдорлигини тиклаб бермайди.

Ер майдонини ёқиш ҳар йили давом этадиган «анъана»га айланиб қолган. Муаммонинг ечими ҳуқуқбузарлик қилиб бўлинган, айбдорни аниқлаб уни жаримага тортишда эмас аслида. Токи инсонларни эски «анъана»дан воз кечишга ўргатиб, ўрнига муқобил вариантдаги тавсия бера олмас эканмиз, бу ердан ёқмай туриб ҳам фойдаланиш мумкинлигини, ҳашаротлар кўпайиб кетиши ҳақиқатдан йироқлигини тушунтирмас эканмиз бир хил кўшиқ айтилаверади. Ерларни ёқиш давом этаверади. Муаммо эса муаммолигича қолаверади.

Ноилахон АҲАДОВА,
«Оила даврасида» муҳбири

**Уйғоқ тунларингга суянса кундуз,
Эртак айтиб берсанг эрталарингга.
Сўнг ўзинг эшитсанг, кутилган бир сўз –
Ишон!..**

Хайрли йўлларга эзгу ниятлар муштарак, уйғоқ қалблар ҳамроҳ бўлсаю, ерда туриб кўкда яшасанг. Бир шиддат, бир сокин, баланд ва майин шивирларда ҳаётни англаб бораверсанг. Кўчанинг бошига қўл силтаб, охири ҳақида ширин ўйлар чулғаса, тўхташга қароринг бўларми? Якуни гўзал дийдорга ишон, ишон дея қалбинг сўзласа!..

Оҳиста ЖАМШИД:

«Мени

қўшиқларимдан

изланг»

Нафиса Омоннинг «Ишон» шеърига басталанган қўшиқни тинглаш баробарида ана шундай ҳаёллар чулғарди мени. Авваллари бундай усулдаги куйларни ҳеч эшитмаган эканман. Балки биларсиз, эҳтимол йўқ. Зокировлар сулоласининг истеъдодли вакиллари билан бири, таниқли санъаткорларимиз Жамшид ва Гавҳар Зокировларнинг қизи – Оҳиста Жамшид. Унинг бу йўналиши киши кўнглини оҳиста эмас, тез кирганига санъаткор билан суҳбат давомида амин бўлдим.

– Анча йиллик танаффусдан сўнг яна сизни кўриб турибмиз ижодингиздаги ўзига хослик бу сизнинг табиатингиз билан боғлиқми?

– 16 йиллик танаффус шу билан боғлиқки, мен куйлаш учун етарли даражада куч ва ўзимга ишонч сезмадим. Зокировлар сулоласи деган катта масъулиятни ҳис этиш, шунга муносиб бўлиш бунга сабаб эҳтимол. Бугун эса қанчалик муносиб бўлмасам юрагимдаги нола-ларни куйлашга жазм қилдим. Улар улкан санъаткорлар. Ҳар бир инсон ўз савияси, қобилияти ва хоҳишига кўра яшаши керак, назаримда.

– Ижодкор яратаётган асарнинг руҳияти унинг ўқиган китоби, тинглаётган мусиқаларига қайсидир маънода кўзгу. Сиз қайси хонандаларни кўпроқ эшитасиз?

– Мен турли йўналиш ва тиллардаги мусиқани тинглайман – рок, латино, этно, жаз, поп. Шундай бир атама бор: «World music». У миллий ва дунёдаги барча услубларнинг уйғунлашиб кетиши натижасида ҳосил бўладиган мусиқа. Аниқ исмларни айтишни хохламайман. Улар жуда кўп.

– Ижод...

– Кимдир шеър билан, бошқа биров расм чизиш билан ўзининг ички сезимларини ифодалашга, тушунтиришга ҳаракат қилади. Ижод мен учун қалбимдаги бор дарду алам, қувончимни ифода этиш, мулоҳазаларим билан бўлишидир.

– Қўшиқларингизда эрк, мағрурлик умуман бир ўзгача кайфият бор. Сабаби нимада деб ўйлайсиз?

– Инсоннинг қўл-оёғи боғлиқ бўлиши мумкин. Бироқ қалби, руҳининг озодлиги ҳар қандай бандиликтан устун қилади уни. Ўзи истаса осмондек кенг, ихтиёр бўлмаса игна кўзидек тор ҳолатда қолиб кетаверади. Мағрурлик манманлик эмас, ҳар қандай майда ишлару гап сўзлардан ўзни баланд туттиш. Турли синовлар-

дан мардларча ўта билишдир, назаримда. Шу нуқтаи назардан, қўшиқларимда нимаики бўлса, юрагимнинг тубидан чиқади. Ҳаётга нисбатан муносабатим, фикрларимни кўпроқ мунозаралар ёки суҳбатлар орқали эмас, қўшиқларим орқали билдиришни афзал кўраман.

– Классикага мурожаат қиласизми?

– Классикларга келадиган бўлсак, Навоий, Бобур асарларини куйлаш учун форс, араб ва эски ўзбек тилини яхши билиш, англаш керак. Улар жуда юксак поғонада туради. Муқимийнинг Жомий ғазалига мухаммаси – «Не кун ё не» номланган тожикча қўшиқ яратдик. Яқинда Умар Хайём рубоийларига иккита қўшиқ басталадик.

– Мутлоа хоббингизми ёки ҳаётингиз эҳтиёж?

– Китоблар ўқишни яхши кўраман. Лекин хобби ёки ҳаётингиз эҳтиёж учун эмас. Кўпроқ аудио вариантини тинглайман. Яқинда Тоғай Муроднинг «От кишнаган оқшом»ини ўқидим. Жуда таъсир қилди.

Назм ёқади. Хуршид Даврон ижодига қизиқаман. Шеъринг китобларни кўпроқ ўқигим келди. Турмуш ўртоғим мусиқа басталайди. Мен унга ўзимга ёққан шеърларни айтаман. Сатрлар мусиқа кайфиятига тушсагина куйлайман.

– Бузулги ахборот асрида инсонлардаги бир-бирига бўлаётган муносабатлар ҳақида нималарни ўйлайсиз? Масалан, эътиборсизлик...

– Инсонларнинг бир-бирига бўлган муносабати кўп нарсаларга боғлиқ. Бундай кенг

камровли ва мулоҳазали саволларга жавоб бермай қолай...

Жимлик. Суҳбат телеграмм ижтимоий тармоғи орқали бўлгани учун суҳбатдошимнинг айна ҳолатини ўзимча тасаввур этдим у қолган саволларимга жавоб ёзганича ҳаёлим таниқли шоир ва публицист Хуршид Давроннинг ушбу сатрлари қанотида дунёнинг бу бошидан, у бошигача бориб келди.

*Эр эмас бирлаштирган,
Юракдаги қайғудир.
Ўлим эмас ўлдирган,
Ўлдиргувчи уйқудир!..*

Ҳа, уйғоқмиз деб ўйлаймиз. Чунки турли шовқинлар, талотўплар қулғимизни қар қилар даражада. Кўряпмизу англамаяпмиз. Айтяпмизу фикрламаяпмиз. Ҳорғинмиз, чарчоқлар эзаётгандай, худди. Хона эшиги дерезадан кирган шабададан очилиб кетди. Аллақачон Оҳиста опа жавоб ёзган экан.

– Яратган асарим, қўшиғим моҳиятида ўзим бўлмасам яхши мусиқа чиқмайди. Шеърларда ҳам шоир фикрларига қўшилсам, у кўнглимга яқин бўлса, асар кечинмаларини ҳис қилсам шу ҳолат мени ҳаяжонлантирса танлайман. Масалан, «Кўзларимнинг оқи» қўшиғимда ўзимга яқин кечинмаларимни топдим. Шунингдек, онамни дадамларга бўлган муносабатларини кўргандим. Назаримда, моҳияти гўзал асарларда ҳамма ўзининг сийратини кўради. Қўшиқ куйлаётган пайтимда нимани ҳис қилсам, шуни ифодалашга уринаман. Мен ҳақимда билишни исташса, менга қизиқишса мени тинглашсин. Қўшиқларимда ўзим яшайман.

**Кўксингизда туғилса соғлом орзулар,
Кўзи кўр бўлмаса, сўзи бор бўлса.
Яралган бир зарра эмас бесамар,
Ишон!**

– Орзулар сиз учун...

– Орзулар – бизни олға юришга ундайди. Ҳаракатланишимизга ёрдам беради. Орзуим амалга ошса, албатта бахтли бўламан, деб ўйлаймиз. Ниятимизга етганимизда, ўзимизни бахтиёр деб ҳисобламаймиз, нимадандир кўнглимиз тўлмай тураверади. Шунда яна бошқа нарсаларни орзу қила бошлаймиз ва шу йўсинда ҳаёт доирасида айланаверамиз, айланаверамиз...

– Мазмунли суҳбат учун раҳмат. Сиздан янги-янги бетақдор қўшиқлар кутиб қоламиз.

Шоҳиста ЮНУСАЛИЕВА
суҳбатлашди.

Ясунари КАВАБАТА

ЖОНСИЗ ЮЗ

– Бечорани кўришга қанчалик интиқ бўлаётганингизни кўз олдимга келтирялман, — деб гап бошлади қайнонаси уни марҳума хотини ётган хонага шоша-пиша бошлар экан. — Мана, қаранг, ўлим уни қандай кўйга солди, — дея майитнинг юзига ёпилган оқ ёпинчиқни очишга тутинди.

Бироқ куёви кутилмаганда унинг қўлини тўсди:

– Бир зум шошманг. Унинг юзини ёлғиз кўрсам, дегандим. У билан холи қолсам майлими?

Унинг сўзлари хонани тўлдириб ўтирган қариндошларига бирмунча эриш туюлди. Улар бир сўз демай хонадан чиқишди ва орқаларидан шёжини* суриб қўйишди.

У оқ ёпинчиқни бир четидан кўтариб очди. Аёлни жонсиз юзига ғам-кулфат ифодаси зоҳир эди. Қури-ёзган лунжлари осилиб қолган, ярим очиқ оғзидан сарғайган тишлари туртиб чиқиб турарди. Папирос қоғозидай юпка қовоқлари кўз соққасига ёпиштирилгандай бўлиб кўринарди. Пешанасидаги бўртиб чиққан томирлари у чеккан азоб-уқубатлардан дарак берарди.

Эри қимирлашга ҳам юраги бетламай марҳуманинг адо бўлган ва аламидида юзига боққанча узоқ ўтирди. Кейин ўрнидан туриб, майитга яқин келди ва титроқ қўллари билан унинг жағларини бирлаштиришга уриниб кўрди. Лекин у қўлини қўйиб юбориши билан марҳуманинг оғзи яна иржайиб қолди. У яна марҳуманинг оғзини ёпиб қўйди, лекин унинг лаблари оҳиста ажралиб, олдинга беўхшов туртиб чиққан тишлари қайтадан очилиб қоларди. У бир неча марта уннадиди, лекин ҳеч қандай натижа чиқмади. Шундай бўлса-да, майитнинг оғзи атрофидаги маънос ажинлар юмшаб, мулоимлашганини сезди.

У бармоқлари қизиб кетганини, гўёки баданидаги барча иссиқлик уларда мужассамлашганини ҳис қилди ва жуфти ҳалолнинг юзиданги чуқур ажинлари ва пешонасида бўртиб турган томирларни зўр бериб ишқалай бошлади. Кафтлари қизиб кетгунга қадар шу юмуш билан машғул бўлди.

Сўнг яна марҳуманинг ёнига чўкиб, унинг юзига разм солди. Майитнинг юзи қўл тафти таъсирида қандайдир янгича тус олган, тинчлангандай, хотиржам тортгандай ва мунислашгандай эди.

Шу пайт хонага марҳуманинг онаси ва синглиси кириб келишди.

– Сиз, ҳойнаҳой, йўлда толиққан бўлсангиз керак. Тушлик қилиб, бироз дам олсангиз бўларди.

Лекин бирдан онасининг кўзи ёшга тўлди ва тутилиб-тутилиб деди:

– Ё, парвардигор! Инсон руҳияти нақадар кучли экан-а! Шўрлик қизим сиз қайтиб келгунингизча сира жон бергиси келмаган эди! Энди эса гўё мўъжиза юз берди. Унга бир марта қараганингиздаёқ юзи шу қадар осудалашиб, майинлашибдики... Энди етар... Бечорани ўз холига қўяйлик.

Марҳуманинг синглиси таърифи йўқ лобар, чақмоқдай кўзлари билан поччасининг телбанамо кўзларига қаради ва хўнграганча тиз чўқди.

*Шёжи — японлар хонадонидида суриладиган эшик.

Абдувоҳид УМИРОВ
таржимаси

Гулдон

— Ахир бу қиммат гулдон эди! — кучдан қолган қари қайнонасига бақирди келин. — Нима қилиб қўйганингизни биласизми?

Кўпол муомаладан кампирнинг кўзларида ёш айланди.

Орадан анча вақт ўтди. Қўлидаги гулдонни синдирган аёл кўрқа-писа унинг синиқларини йиғштириб ола бошлади.

— Вой, ўлай! Бу нимаси?! Ажалимдан беш кун бурун гўрга тикмоқчимисиз мени? Бўлди, етар! Қилиқларингиз хиқилдоғимга келди. Дадам Париждан олиб келган гулдонни ерга отиб синдирганингизни ва бу қилмишингизни қандай яширишга уринганингизни ўғлингизга айтиб бераман. Нарсаларингизни йиғштиринг! Қариялар уйига олиб бориб қўяман! Сизнинг жойингиз ўша ерда!

Уқубатдан юзларидаги чизиқлари билиниб, кўнгли озор чеккан аёлнинг юзи ғалати тарзда қийшайиб қолди ва бир вақтлар қайнонасига айтган мана шу таниш сўзларини эслаб, хўнграб йиғлаб юборди.

Артур Л.УИЛЛАРД

Интеллект

Тиканли мева

Биз меваларнинг қалин пўчоқ ёки юпқа тукчалар билан қопланганини кўп кузатганмиз. Аммо шундай бир мева борки, у тиканлар билан иҳоталанган. Тиканлар маълум маънода мевани ички ширинлигини яширади. Акс ҳолда, ҳайвонлар уни талаб кетиши мумкин. Шу сабабли мазкур мева асосан ҳали етилиб пишишдан олдин узиб олинади. Ўрмонларда эса, ҳайвонлар унинг ғарқ пишганини ейишади. Унинг пишгани юмшоқ бўлиб қолади ва ҳайвонлар еганларида очиш осон бўлади. Устидаги тиканлар мева пишгунича ҳимоя қобиғи вазифасини бажаради.

Диққат савол:

бу қайси мева?

Биласизми?

Кўпчилигимиз лайлак деганда чиройли оппоқ қушни тасаввур қиламиз. Аслида эса, ҳамма лайлаклар ҳам оппоқ рангда бўлавермайди, масалан юртимиз тоғли ҳудудларида яшовчи қора лайлакнинг ранги жигарранг-қора рангда.

Қора лайлак

Ушбу лайлакнинг бўйи ўртача 90 сантиметр ва 1 метр ораси, оғирлиги 3 кг, қанотлари кенлиги ўртача 1,73-2 метр, тумшук узунлиги 18-19,5 см. Қора лайлак ҳам бошқа лайлак турлари каби сув ва сув атрофи жониворлари билан озикланади.

Бизнинг юртимизда қора лайлаклар Нурота кўриқхонаси ҳудудидаги тоғларда, Угом-Чотқол миллий боғи ҳудудида ва шимолий Туркистон тизмаларида уялайди. Бошқа

ҳудудлар устидан эса кузги ва баҳорги миграция давомида учиб ўтишади.

Қора лайлак оқ лайлакка нисбатан кам учуровчи ҳамда яширин ҳаёт тарзи сабабли кўзга камдан-кам кўринувчи қушдир. Юртимизда ушбу Лайлак турининг бор-йўғи 20 жуфтга яқини уялайди, кўчиш замонида ҳам бир неча ўн донадан кўп бўлмаган миқдори юртимиз осмонидан учиб ўтади.

Қора лайлак табиий кам

учуровчи қушлардан бўлиб, дунёнинг кўп мамлакатларида – жумладан Ўзбекистонда ҳам «Қизил китоб»га киритилган. Лайлакларни табиий душманлари деярли йўқ. Асосий душмани эса одамзоддир. Қуш одамлардан қочади, одамлар унинг яшаш ҳудудига кириб бориши оқибатида, қора лайлакларни яшаш ҳудудлари борган сари камаймоқда.

Пазандалик

Эълон

2014-2017 йилда Чилонзор тиббиёт коллежи томонидан Мамиржоновна Чехроза Мамиржоновнага берилган 3759-сон билан рўйхатга олинган **К № 4889947 рақамли диплом** йўқолгани сабабли бекор қилинади.

Товуқ димлама

Керакли масалликлар: 1 кг. картошка, 0,5 кг. товуқ оёқлари ёки 1 дона бутун товуқ, 0,5 литр ёғ, зираворлар (кашнич уруғи, карри, туз), 1 бош саримсок.

Тайёрланиши:

Бир кун аввал, товуқни ювиб, тузлаб, зираворлаб қўйилади. Таомни тайёрлашни ўчоқга ўт ёкишдан бошлаймиз. Баланд олов ёқиб, қозон қизигач, ёғ солаемиз. Товуқни кизартириб оламиз.

Кейин картошка ҳам бир кизартириб олинади. Устига товуқни қўйиб, майдаланган саримсокни устидан солиб 0,5 литр сув солиб баланд оловда 30 дақиқа устини ёпиб димлаб қўйилади. Кейин оловни пасайтириб 1,5 соатга қолдирамиз.

Қозондаги сувларнинг ҳаммаси буғланиб, ёғи тиник ажралгунча димланади. Ёқимли иштаҳа!..

Бировнинг ишига аралашма

Кунларнинг бирида бир фермада от касал бўлиб қолди.

Уни кўргани келган ветеринар:

— Агар эрталабгача оёққа турмаса, уни сўйишга тўғри келади, — деди.

Эрталаб эса от ўрнидан турмади. Унинг ёнида қўй ётганди.

— Қани, биродар, ўрнингдан турсангчи! Акс ҳолда улар сени сўйишади! — деди у отни ниқтаб.

От бор-йўқ кучини тўплади-да, ўрнидан турди.

Эрталаб келиб, бу вазиятни кўрган фермер:

— Мўъжиза юз берибди. Бундай бўлиши мумкин эмас эди. Отим тузалибди. Бу воқеани дарҳол байрам қилиш керак. Шу боис қўйни сўямиз! — деди.

Қиссадан ҳисса: ҳеч қачон бировнинг ишига аралашманг!

Мушук ва ит

«Қизил китоб»га киритилиши мумкин

Циркда сиз учун энг қизиқ томоша нима? Ҳайвонлар, айниқса, йиртқич ҳайвонлар билан кўрсатиладиган томошалар, тўғрими? Улар буюрилган топшириқларни қандай удралаётганига, одамларнинг тилини тушунаётганига қойил қоласиз. Биласизми, уларга психатроп дорилар берилади, тирноқлари ва тишлари олиб ташланади, вазифалар аъло даражада бажарилиши учун қамчи, электрошок кабилардан кенг фойдаланишади.

Фақат бизда эмас бутун дунёда. Бу ҳам етмагандек нафсига қул броконьерлар шарофати билан табиатнинг ноёб жонзотлари фақат тасвирларда қолиш арафасида турибди. Мушук билан ит ҳам қизил китобга киритилиши мумкинлигини ўйлаб кўрганмисиз? Бундай дейишимиз сабаби дайди ҳайвонларнинг оммавий заҳарланиши учраб турган ҳолат.

Умумлаштириб айтадиган бўлсак, Италия, Голландия, Ҳиндистон ва Германия тажрибаларини ўрганиб бутун дунё бирлашмаса, одамзот ҳам Қизил китобга киритилиши мумкин, деган хулосага келамиз...

Наима ХУРРАМОВА

